

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Факультет педагогічних технологій та освіти впродовж життя

Кафедра психології та соціального забезпечення

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)

рівень вищої освіти

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БЕЗРОБІТНИХ

Галузь знань – 23 Соціальна робота

Спеціальність – 232 Соціальне забезпечення

Освітньо-професійна програма – «Соціальне забезпечення»

Виконав: студент IV курсу, групи СЗ-2

_____ М.С. Корчевна

Підпис

Керівник:

к.е.н.

_____ І.А. Войналович

Підпис

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та
соціального забезпечення

_____ М.О. Оксютович

Підпис

_____ 2025 р.

Житомир, 2025

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Тема кваліфікаційної роботи «Соціальний захист безробітних»

Студентка: Корчевна Марія Сергіївна

Керівник: к.е.н. Войналович Ірина Анатоліївна

Кваліфікаційна дипломна робота включає 80 сторінок, 3 таблиці, 13 рисунків, перелік джерел посилання складає 57 найменувань, 3 додатки.

Ключові слова: соціальний захист, безробіття, ринок праці, державна політика зайнятості, Державна служба зайнятості, центр зайнятості, програми зайнятості, сприяння працевлаштуванню.

Об'єктом дослідження є система соціального захисту безробітних в Україні

Предметом дослідження є ефективність механізмів соціального захисту безробітних та їх вплив на соціально-економічну ситуацію в країні.

За результатами дослідження встановлено, що ефективність системи соціального захисту безробітних залежить від законодавчої бази, регіональних особливостей ринків праці та впровадження цільових програм підтримки населення. У роботі проаналізовано теоретичні засади та практичні аспекти соціального захисту безробітних в Україні з урахуванням регіональних особливостей на прикладі Житомирської області. Визначено основні проблеми реалізації соціального захисту безробітних в умовах сучасних викликів і запропоновано напрями їх подолання.

Одержані результати можуть бути використані у діяльності центрів зайнятості, при розробці місцевих і державних програм працевлаштування, а також у подальших наукових дослідженнях з питань соціального захисту населення.

Студент _____ М.С. Корчевна

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту _____ 2025 р.

Я, Корчевна Марія Сергіївна цим засвідчую, що представлена до захисту кваліфікаційна робота виконана на основі власних наукових досліджень. текст не містить доробку інших дослідників без відповідних посилань на їх праці.

Я попереджена про те, що буду недопущена до захисту, а в разі отримання диплому – буду позбавлена його відповідно до чинного законодавства України.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП₃

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
БЕЗРОБІТНИХ₅

1.1. Сутність та поняття безробіття₅

1.2. Соціальний захист безробітних: принципи та функції₁₁

1.3. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту безробітних в
Україні₁₉

1.4. Програми сприяння працевлаштуванню у зарубіжних країнах₂₉

Висновки до розділу 1 33

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
БЕЗРОБІТНИХ У ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА УКРАЇНІ 35

2.1. Характеристика Житомирської філії ЖОЦ₃₅

2.2. Аналіз соціального захисту безробітних у Житомирській області₄₃

2.3. Проблеми та виклики в системі соціального захисту безробітних в
Житомирській області та Україні₅₂

2.4. Напрями покращення соціального захисту безробітних в Україні₆₁

Висновки до розділу 2 69

ВИСНОВКИ₇₀

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ₇₄

ДОДАТКИ₈₀

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах України соціальний захист населення є однією з найбільших проблем, що вимагає комплексного підходу до вирішення. Високий рівень бідності та соціальної вразливості значної частини населення зумовлює необхідність надання ефективної соціальної підтримки, проте через недостатнє фінансування та неефективну систему соціальних послуг, доступ до них обмежений для багатьох громадян. Більшість соціальних стандартів не відповідають мінімальним потребам населення, що підриває довіру до системи соціального захисту.

Рівень безробіття в країні безпосередньо впливає на економічну ситуацію, стабільність суспільства та добробут громадян. Безробіття може призвести до соціальної ізоляції, зниження якості життя та збільшення рівня бідності. Тому ефективна система соціального захисту безробітних є необхідною умовою для забезпечення соціальної стабільності та розвитку країни.

Основні проблеми, з якими стикається система соціального захисту в Україні, включають не лише недостатнє фінансування, а й відсутність інтегрованих стратегій у наданні соціальних послуг. Часто соціальні програми не взаємодіють між собою, що призводить до фрагментації системи та відсутності чіткої координації між державними установами та громадськими організаціями. Крім того, відсутність належного законодавчого забезпечення для реалізації соціальних програм ускладнює процес їх впровадження, що в свою чергу веде до порушень і зловживань у цій сфері.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних аспектів функціонування системи соціального захисту безробітних в Україні та визначення можливих шляхів її удосконалення на регіональному рівні.

Для досягнення цієї мети визначено такі **завдання**:

- визначити сутність та поняття безробіття;
- розглянути принципи та функції соціального захисту безробітних;

- дослідити нормативно-правове забезпечення соціального захисту безробітних в Україні та за кордоном;
- проаналізувати програми працевлаштування у різних країнах вразливих верст населення;
- охарактеризувати діяльність Житомирської філії ЖОЦЗ;
- проаналізувати соціальний захист безробітних в Житомирській області;
- дослідити проблеми та виклики в системі соціального захисту безробітних в Житомирській області та України;
- визначити напрямки покращення соціального захисту безробітних в Україні.

Об’єктом дослідження є система соціального захисту безробітних в Україні.

Предметом дослідження є ефективність механізмів соціального захисту безробітних та їх вплив на соціально-економічну ситуацію в країні.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження використовуються загальнонаукові методи, зокрема аналіз, порівняння, синтез, а також статистичні та економіко-аналітичні методи. Це дозволяє оцінити існуючу систему соціального захисту безробітних та визначити шляхи її вдосконалення з урахуванням сучасних тенденцій на ринку праці.

Практична значущість результатів дослідження полягає в можливості застосування наданих рекомендацій для покращення системи соціального захисту безробітних в Україні, що забезпечить підвищення ефективності заходів для підтримки осіб, які втратили роботу.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 80 сторінок та містить 3 таблиці, 13 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел налічує 57 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ

1.1. Сутність та поняття безробіття

Кризи надвиробництва, які супроводжуються дисбалансом між сукупним попитом і пропозицією, є глобальною проблемою, що однаково впливає на всі країни. Вони призводять до затоварювання, падіння виробництва, банкрутств підприємств, кризи в банківському секторі, безробіття та зниження життєвого рівня населення. Проблеми, пов'язані із зайнятістю та ринком праці, не є новими і мають глибоке коріння в економічних кризах різних часів

Безробіття є однією з найбільш значущих соціально-економічних проблем, яка впливає на стабільність економіки та добробут населення. Воно визначається як стан економіки, коли частина працездатного населення, що бажає працювати, не може знайти роботу через різноманітні економічні, соціальні та структурні фактори. Безробіття стає індикатором не лише економічних проблем у країні, але й показує слабкі місця у функціонуванні ринку праці. Наявність безробітних свідчить про низьку ефективність економічних структур або кризу в певних галузях.

Термін «безробіття» охоплює декілька аспектів. Як зазначають науковці Чернега І.І., Сакович К.В., по-перше, це явище економічне, яке проявляється в недостатній зайнятості працездатного населення. По-друге, безробіття є соціальним феноменом, адже воно тісно пов'язане з рівнем життя, соціальними гарантіями та рівнем бідності населення. По-третє, це психологічний чинник, оскільки тривале безробіття може впливати на психо-соціальний стан людини, її самооцінку та загальний стан здоров'я [50].

Існують різні форми безробіття, які відрізняються за причинами виникнення та впливом на економіку. Головка В.В. стверджує, що циклічне безробіття виникає внаслідок економічних спадів або криз, коли зниження

сукупного попиту веде до скорочення робочих місць. Структурне безробіття пов'язане з технологічними змінами чи змінами в економічній структурі країни, які призводять до зникнення старих професій і появи нових, потребуючих інших навичок. Також є сезонне безробіття, яке характерне для галузей, де зайнятість залежить від пори року [3].

Безробіття має численні наслідки як для індивідів, так і для економіки в цілому. Воно призводить до зниження рівня життя безробітних, збільшення соціальної напруги, а також до падіння економічної активності країни. Підвищене безробіття може створювати додаткове навантаження на систему соціального захисту, знижуючи ефективність державних програм. З іншого боку, на думку Крамаренко К. М., Губарєв С. С. державні політики, спрямовані на боротьбу з безробіттям, можуть включати стимули для створення нових робочих місць, підтримку підприємництва або професійне навчання, що в результаті знижує рівень безробіття і позитивно впливає на економіку [15].

В Україні структура зайнятості змінилася за останні два десятиліття, внаслідок чого спостерігається значне вивільнення робочих місць у матеріальних і нематеріальних сферах. Це призвело до зростання рівня безробіття, що є наслідком кризових економічних процесів, які країна переживає сьогодні. Структурна перебудова економіки України вимагає адаптації ринку праці до нових умов, що також підвищує значення вирішення проблем безробіття для забезпечення стабільності економіки та покращення життєвого рівня населення [22].

Загострення економічної, політичної та соціальної кризи в Україні призвело до збільшення рівня безробіття. Погіршення умов праці, низькі заробітні плати та невизначеність на ринку праці стали основними факторами, через які значна частина населення почала шукати заробіток за кордоном. Закриття приватних підприємств та збільшення збитків серед бізнесу лише ускладнили ситуацію, спричинивши додаткові труднощі для населення в пошуках стабільного доходу.

Згідно з Законом України «Про зайнятість населення», безробітними визнаються працездатні громадяни, які не мають роботи або інших доходів і зареєстровані в державній службі зайнятості. Це визначення включає не лише осіб працездатного віку, але й інвалідів, які також шукають роботу та готові приступити до виконання підходящих трудових обов'язків [33].

Проблема безробіття в Україні потребує термінових заходів для покращення ситуації на ринку праці, включаючи створення нових робочих місць, підтримку підприємств і підвищення кваліфікації працівників. Враховуючи важливість цієї проблеми для соціальної стабільності, держава повинна розробити ефективні стратегії для зменшення рівня безробіття та надання підтримки тим, хто шукає роботу.

«Безробіття – це соціально-економічне явище, коли частина працездатного населення, яке є економічно активним, не здатна знайти роботу, через що утворюється резерв робочої сили, що стає відносно надлишковим по відношенню до ефективності капіталу» [15].

Класифікація ринків праці за типами економічних систем є корисним інструментом для розуміння різних механізмів функціонування ринку праці в залежності від специфіки економіки країни. Традиційні ринки праці характерні для країн, де економічні процеси ще перебувають на ранньому етапі розвитку, сильно залежать від національних традицій і звичаїв, що може стримувати їхній розвиток. Вільні ринки праці відзначаються мінімальним державним втручанням, і часто є найбільш ефективними в умовах стабільних і розвинутих економічних систем [19].

Ринки праці в адміністративно-командних системах, навпаки, характеризуються контролем держави, де розподіл трудових ресурсів визначається не ринковими силами, а через централізоване планування. У таких економіках відсутність гнучкості на ринку праці часто веде до неефективного використання робочої сили. У перехідних економіках, які переживають період трансформації від централізованого планування до ринкових механізмів, ринки

праці знаходяться на етапі формування, що супроводжується значними структурними змінами.

Соціально орієнтовані ринки праці, які виникають у змішаних економічних системах, поєднують ринкові механізми з державним регулюванням, що дозволяє балансувати між економічною ефективністю і соціальними гарантіями для громадян. Це дозволяє досягати більшої стабільності і забезпечувати захист вразливих верств населення. Така модель є характерною для багатьох сучасних економік, де роль держави в регулюванні ринку праці є надзвичайно важливою для досягнення соціального благополуччя.

Ринки праці в розвинених країнах мають значно розвинену інституційну основу, що сприяє стабільності та високому рівню соціального захисту. Вони функціонують за рахунок ефективних економічних інститутів і високих стандартів, які забезпечують захист працівників. Професійні спілки в таких країнах відіграють важливу роль у визначенні умов праці та впливають на поліпшення становища працівників. Високі заробітні плати, хоч і створюють високі витрати для роботодавців, є складовою частиною цієї системи, де важливим аспектом є соціальна підтримка і гарантії для працівників.

На ринках праці країн, що розвиваються, ситуація дещо інша. Вони характеризуються гнучкістю і ліберальністю, де роботодавці мають значно більшу свободу у наймі та звільненні працівників без обмежень з боку трудового законодавства. Така ситуація сприяє більшій мобільності робочої сили, проте й створює численні ризики для працівників, оскільки в цих країнах відсутні чи недостатньо розвинені правові механізми, які захищають їхні права. Як наслідок, соціальні гарантії практично не існують або мають обмежений характер [49].

Наявність чи відсутність профспілок в таких країнах також визначає ситуацію на ринку праці. Якщо у розвинених країнах профспілки активно захищають інтереси працівників, то в країнах, що розвиваються, їх або зовсім немає, або вони перебувають під контролем адміністрації та уряду, що знижує їх

ефективність. Ці фактори в значній мірі знижують рівень соціальної захищеності та впливають на стабільність трудових відносин.

До основних категорій на ринку праці належать наймані працівники, роботодавці та держава. Працівники, які продають свою робочу силу, стають невід'ємною частиною економіки. Важливими є і союзи роботодавців, які взаємодіють з державними структурами для регулювання умов праці та встановлення мінімальних стандартів. Складні соціально-економічні умови в країнах, що розвиваються, вимагають вдосконалення цих інституцій та надання більш ефективних механізмів захисту прав працівників [56].

Загалом, порівняння ринків праці розвинених і країн, що розвиваються, показує різницю в інституційній підтримці та соціальному захисті працівників. Розвинені країни забезпечують стабільність та правовий захист, тоді як ринки праці країн, що розвиваються, залишаються більш гнучкими, але менш захищеними для працівників, що вимагає серйозних реформ і вдосконалення трудового законодавства та соціальних гарантій.

До категорії «роботодавець» - осіб, які наймають на роботу одну або більше людей. Держава представлена органами влади федерального регіонального рівнів та галузевими органами управління. Як суб'єкт ринкових відносин, держава виконує такі функції [3]:

1) соціально-економічні, що виражаються у створенні робочих місць, що, своєю чергою, забезпечує повну зайнятість ринку праці;

2) законодавчі: розробка юридичних і правил, регулюючих ринкові відносини; захисна, що виражається у захисті суб'єктів ринку праці;

3) рольові, які пов'язують із функціями, що виконуються роботодавцями. Наступною категорією ринку праці є ринкова інфраструктура, під якою розуміється сукупність інститутів, які сприяють зайнятості (біржі праці). Всі перелічені компоненти сприяють рівновазі попиту та пропозиції на ринку праці та реалізації конституційного права громадян на вільну працю.

Показники, які характеризують соціально-економічні зміни в житті працівників та оцінюють якість роботи служб зайнятості, мають важливе значення для аналізу ефективності політики в цій сфері. Серед них можна виділити середню заробітну плату, частку преміального фонду, співвідношення чисельності працівників, які пройшли професійну перепідготовку та були працевлаштовані, а також роль соціально вразливих верств населення в процесах працевлаштування. Такі показники дозволяють оцінити не лише економічну ситуацію, а й соціальний вплив на різні категорії громадян.

Математичне моделювання економістом Артуром Оукеном на прикладі США розкриває важливі закономірності між рівнем безробіття і втратою ВВП. Закон Оукена показує, що збільшення рівня безробіття на 1% порівняно з природним рівнем призводить до зниження фактичного ВВП на 2-3%. Це підкреслює негативний вплив високого безробіття на економіку, адже невикористані ресурси та знижені доходи населення значно погіршують економічну ситуацію в країні.

Закон Оукена наголошує на тісному зв'язку між ринком праці і ринком продукту. Коли рівень безробіття підвищується, значна частина економічних ресурсів не використовується на повну потужність. В результаті цього відбувається зниження продуктивності, що негативно позначається на загальному економічному розвитку. Це є серйозною проблемою для суспільства, оскільки безробіття стає перешкодою на шляху до досягнення економічної стабільності.

Для ефективного моніторингу і коригування державної політики щодо зайнятості необхідно оцінювати зазначені показники в динаміці, зокрема у короткостроковому та довгостроковому періодах. Це дозволяє виявити можливі зрушення та тенденції в економічному та соціальному розвитку. Оцінка ефективності таких програм повинна бути ґрунтовною і базуватися на комплексному аналізі результатів, що дозволить швидко реагувати на зміни в соціально-економічній ситуації.

Оцінка результативності державної політики в галузі зайнятості є важливою складовою частиною для коригування та вдосконалення існуючих програм. Зниження соціальної напруги в суспільстві потребує постійного моніторингу і коригування політики, спрямованої на підтримку безробітних. Це дозволить не лише зменшити рівень безробіття, а й створити сприятливі умови для стійкого розвитку економіки, підвищення рівня життя громадян і соціальної стабільності.

Враховуючи всі ці фактори, можна зробити висновок, що ефективність політики зайнятості повинна постійно перевірятися за допомогою ключових показників, таких як рівень безробіття, ефективність перепідготовки робітників і працевлаштування соціально вразливих верств населення. Лише за умов постійного аналізу цих показників можна забезпечити сталий економічний розвиток і соціальну стабільність у суспільстві.

1.2. Соціальний захист безробітних: принципи та функції

Формування ефективної системи соціального захисту безробітних є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу, що поєднує економічні, правові та соціальні механізми. Для держав із пострадянським минулим, зокрема України, цей процес ускладнюється спадщиною планової економіки, скороченням державних фондів соціального споживання та зростаючою комерціалізацією послуг. Соціальна нерівність, викликана структурними змінами в економіці, вимагає державного втручання для зменшення ризику маргіналізації окремих груп населення. Крім того, економічні кризи безпосередньо позначаються на рівні добробуту громадян, що робить питання соціального захисту безробітних ще більш актуальним [47].

Важливим аспектом для ефективного управління соціальною політикою є розмежування понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення».

Соціальний захист охоплює комплекс заходів, спрямованих на підтримку найвразливіших категорій населення, та включає в себе соціальну допомогу, страхування, пенсійне забезпечення та інші форми державної підтримки. Водночас соціальне забезпечення є складовою соціального захисту безробітних, яка передбачає конкретні механізми надання матеріальних та нематеріальних благ громадянам, що перебувають у складних життєвих обставинах. Чітке розмежування цих понять дозволяє ефективніше планувати державні витрати та впроваджувати політику, що відповідає реальним потребам населення [48].

Соціальний захист має функціональну та інституційну складові, що визначають його ефективність. З одного боку, це сукупність напрямів, за якими здійснюється підтримка населення, з іншого – система органів та інститутів, відповідальних за її реалізацію. Важливу роль у цій системі відіграють не лише державні органи, а й суди, профспілки та громадські організації, що забезпечують контроль, юридичний супровід та додаткові гарантії дотримання соціальних прав. Саме комплексний підхід, що включає взаємодію всіх цих суб'єктів, є ключем до побудови ефективної та справедливої системи соціального захисту безробітних [50, с. 68].

Поняття «соціальне забезпечення» та «соціальний захист» широко використовуються в українському законодавстві, проте їхнє чітке термінологічне розмежування відсутнє. Це створює можливості для наукових дискусій та подальшого теоретичного осмислення цих категорій. Важливо враховувати, що термінологічна точність є необхідною для ефективного правозастосування та формування дієвої соціальної політики.

Соціальний захист має ширший зміст, охоплюючи різні механізми підтримки населення, включно з соціальним забезпеченням. Використання цих понять як синонімів є некоректним, оскільки соціальне забезпечення передбачає переважно матеріальну допомогу у формі пенсій, допомог та інших виплат, тоді як соціальний захист охоплює також соціальне страхування, підтримку зайнятості, соціальні послуги та інші механізми державної допомоги (рис. 1.1).

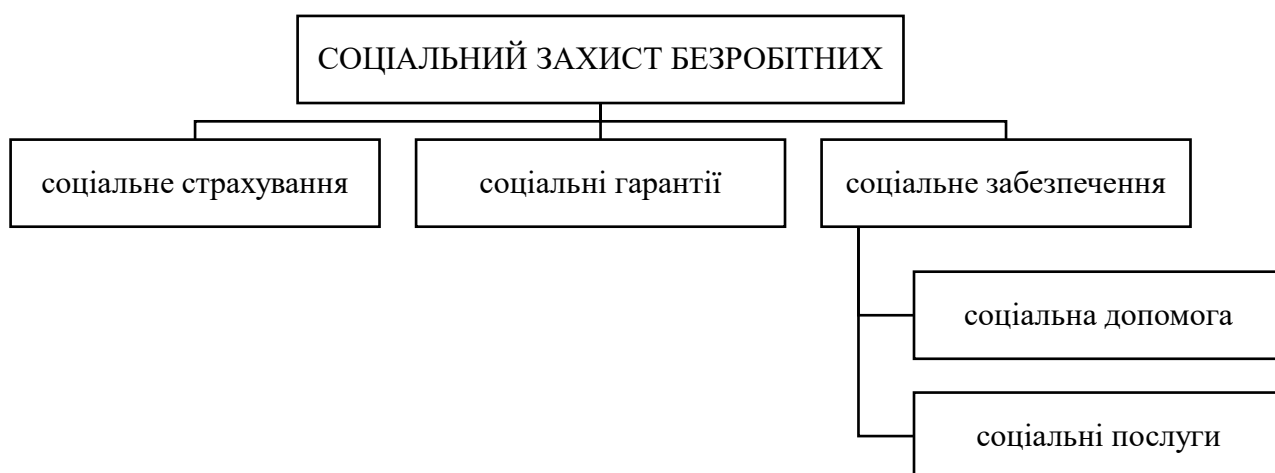

Рис. 1.1. Складові системи соціального захисту безробітних

Джерело: складено автором на основі [43]

Соціальний захист безробітних є одним із ключових показників ефективності державної політики, оскільки відображає здатність влади забезпечити гідний рівень життя громадян, особливо в умовах кризових ситуацій. Повномасштабне військове вторгнення Росії загостило потребу в оперативних та дієвих механізмах соціальної підтримки, оскільки багато людей втратили роботу, житло або можливість самостійно забезпечувати свої базові потреби. Держава повинна не лише реагувати на виклики, а й удосконалювати систему соціального захисту безробітних, забезпечуючи її гнучкість та доступність для кожного, хто опинився у складних життєвих обставинах [22].

В Україні право на соціальний захист закріплене на конституційному рівні, що підтверджує його фундаментальне значення для добробуту суспільства. Відповідно до статті 46 Конституції України, це право гарантується через систему загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетне фінансування та функціонування закладів соціальної підтримки. Важливо, щоб держава не лише декларувала ці гарантії, а й створювала ефективні механізми їх реалізації, спрямовані на мінімізацію соціальних ризиків і підтримку найбільш вразливих категорій громадян [17].

Аналіз конституційних положень свідчить про те, що держава визнає соціальний захист одним із ключових прав громадян, забезпечуючи його через багаторівневу систему органів влади. Ця система покликана не лише гарантувати соціальні виплати та допомогу, а й регулювати механізми соціального страхування та соціального забезпечення загалом.

Важливим аспектом ефективного функціонування цієї сфери є її комплексність, що поєднує різні рівні управління, нормативно-правову базу та фінансові ресурси.

Узгодженість державної та місцевої політики у сфері соціального захисту безробітних є необхідною умовою для ліквідації дисбалансів між потребами населення та можливостями їхнього забезпечення, що вказує на реальну соціальну спрямованість держави.

Соціальне страхування, як один із напрямів соціального захисту безробітних, передбачає надання виплат та соціальних послуг застрахованим особам у разі втрати працездатності або інших визначених ризиків. Хоча національне законодавство не дає чіткого визначення цього терміна, його зміст розкритий у Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Основною особливістю цієї системи є її фінансування за рахунок страхових внесків, державного бюджету та інших дозволених законом джерел. Таким чином, соціальне страхування є важливим елементом соціальної політики, що забезпечує громадянам додатковий рівень захисту від фінансових ризиків, пов'язаних із втратою працездатності чи професійними захворюваннями [36].

Соціальне страхування виконує важливу роль у зниженні соціальних ризиків для працюючого населення, забезпечуючи матеріальну підтримку у разі втрати працездатності, безробіття чи інших життєвих обставин. Воно є основою соціальних гарантій, що дозволяють зберегти рівень доходів громадян і тим самим запобігати зниженню їхнього добробуту. Держава, враховуючи економічні можливості, має забезпечувати реалізацію цих гарантій, що сприяє стабільності соціально-економічного розвитку [22].

Послідовна та збалансована політика у сфері соціальних гарантій сприяє всебічному врахуванню соціальних потреб громадян, що, у свою чергу, формує належний рівень соціальної безпеки в державі. У наукових дослідженнях наголошується, що саме соціальні гарантії є визначальним чинником формування політики соціальної безпеки країни [3].

Відповідно до національного законодавства, державні соціальні гарантії охоплюють встановлені законодавчими актами мінімальні розміри оплати праці, доходів населення, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, а також передбачені законом пільги та інші види соціальних виплат, які мають забезпечувати рівень життя, не нижчий за прожитковий мінімум [37].

Держава, виступаючи гарантом реалізації соціальних стандартів, відіграє ключову роль у забезпеченні основних потреб населення.

Соціальні гарантії сприяють соціальній інтеграції громадян та зменшенню ризику соціального відчуження вразливих верств населення. Однією з ключових складових системи соціального захисту безробітних є соціальна допомога, що надається особам, чиє матеріальне становище через певні обставини не відповідає встановленому рівню забезпечення або є нижчим за гарантовану державою межу добробуту [48, с. 338].

Соціальна допомога відіграє ключову роль у забезпеченні державної підтримки вразливих категорій населення, які зіткнулися зі складними життєвими обставинами. Вона надається незалежно від трудової діяльності чи страхового стажу, а її отримання визначається наявністю соціальних ризиків, передбачених законодавством. Допомога може бути як у грошовій, так і в натуральній формі, а її періодичність залежить від конкретної ситуації. Відсутність єдиного нормативного акта, що регулює всю систему соціальної допомоги, ускладнює її адміністрування, проте законодавчі механізми гарантують право громадян на отримання необхідної підтримки.

Система соціальної допомоги в країні фінансується за рахунок державного бюджету, зокрема через трансферти місцевим органам влади, що забезпечує її

доступність для різних категорій громадян. Вона має цільовий характер, спрямовуючи ресурси саме тим, хто їх найбільше потребує, а також враховує рівень доходів отримувача при визначенні права на окремі види допомоги.

Розмір виплат може бути фіксованим, розраховуватися у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму або відповідати його повному розміру. Таким чином, рівень розвитку системи соціальної допомоги та її доступність свідчать про ступінь соціальної спрямованості держави та її прагнення забезпечити добробут найменш захищених громадян.

Згідно з чинним законодавством [39], соціальні послуги визначаються як комплекс заходів, спрямованих на запобігання виникненню складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для окремих осіб чи сімей. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», у статті 16 передбачено їх поділ на три основні категорії: соціальна профілактика, що спрямована на запобігання виникненню складних життєвих обставин; соціальна підтримка, яка допомагає подолати труднощі; та соціальне обслуговування, що сприяє мінімізації негативних наслідків та підтримці соціальної інтеграції осіб або сімей [39].

Право громадян на соціальні послуги виникає у разі перебування у складних життєвих умовах або за наявності ризиків, що можуть призвести до їхнього виникнення. На відміну від соціальної допомоги, такі послуги можуть надаватися не лише державними установами та територіальними громадами, а й приватними та громадськими організаціями, що розширює доступ до необхідної підтримки.

Функції соціального захисту безробітних поділяються на кілька основних напрямів, серед яких: превентивна, профілактична, попереджувальна, реабілітаційна, компенсаційна, відтворювальна та політична (рис. 1.2) [12].

Превентивна функція реалізується через спрямування частини бюджетних коштів на заходи, що запобігають виникненню соціальних ризиків. В Україні ця функція фінансується як із державного бюджету, так і з місцевих бюджетів,

підтримуючи програми, спрямовані на зниження соціальної напруги, боротьбу з бідністю, забезпечення безпечних умов праці тощо. Важливим аспектом є створення дієвих механізмів соціального страхування, що дає змогу гарантувати стабільний рівень добробуту громадян, які перебувають у складних життєвих умовах.

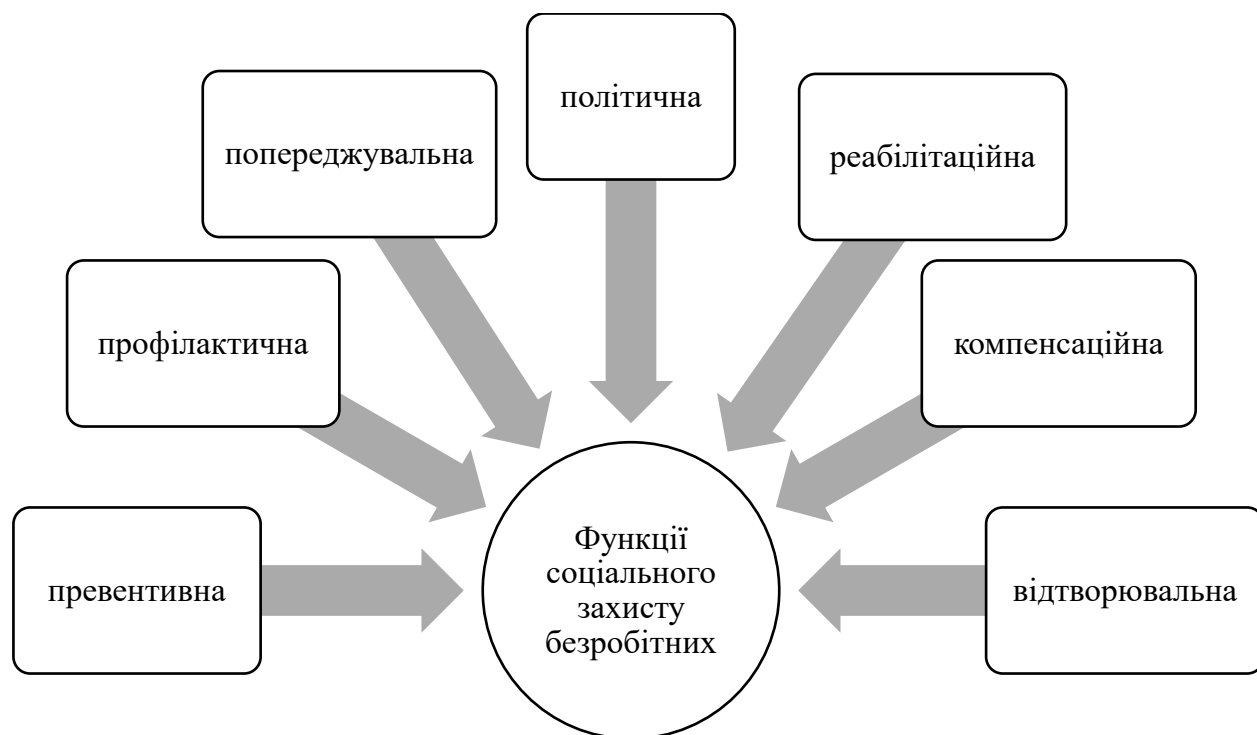

Рис. 1.2. Функції соціального захисту безробітних

Джерело: складено автором на основі [12]

Профілактична та превентивна функції соціального захисту безробітних охоплюють заходи, спрямовані на збереження здоров'я населення (підтримку оптимальних життєвих показників) та забезпечення його працездатності (сприяння професійному довголіттю).

Реалізація цих функцій здійснюється через національну систему охорони здоров'я, механізми запобігання професійним захворюванням і заходи з мінімізації виробничого травматизму. Фінансування відповідних програм профілактики та попередження забезпечується державними органами влади, місцевими громадами, а також за рахунок внесків бізнесу, громадських організацій, професійних спілок, благодійних фондів та міжнародних донорів.

Реабілітаційна функція передбачає комплекс заходів медичного, професійного та соціального характеру, спрямованих на відновлення працівників. Відповідно до визначення наукової групи під керівництвом К. Вільсон, головною метою цієї функції є збереження соціально-правового статусу особи та забезпечення її права на охорону здоров'я [31].

Реабілітаційні заходи включають соціальні, медичні, психологічні та економічні інструменти, спрямовані на зменшення негативних наслідків нещасних випадків або професійних захворювань та відновлення здоров'я особи повністю або на максимально можливому рівні. Реалізація цієї функції здійснюється як у спеціалізованих державних чи муніципальних закладах, так і шляхом впровадження програм амбулаторної реабілітації, що надаються на дому або в умовах денного стаціонару.

Компенсаційна функція соціального захисту безробітних спрямована на відшкодування збитків, пов'язаних із втратою працездатності або погіршенням стану здоров'я, а також на забезпечення фінансової підтримки для оплати медичних і реабілітаційних послуг. Відповідні механізми соціальних виплат дають змогу частково або повністю компенсувати втрату людиною здатності до самозабезпечення на належному рівні, а також допомагають мінімізувати фінансове навантаження, пов'язане з охороною здоров'я як самої особи, так і членів її родини [42].

Відтворювальна функція соціального захисту безробітних полягає у наданні підтримки та створенні умов для нормалізації життєдіяльності громадян у випадках, пов'язаних зі старістю, інвалідністю, безробіттям, вагітністю тощо. Значущість цієї функції є беззаперечною, оскільки саме вона сприяє підтримці життєздатності осіб, які тимчасово або постійно втратили економічну активність, та запобігає їхній соціальній ізоляції та виключенню.

Політична функція соціального захисту безробітних полягає у створенні та підтримці ефективної системи інституцій, що використовують дієві механізми соціального захисту безробітних як основу забезпечення гарантованих

законодавством стандартів підтримки вразливих верств населення та загального соціального добробуту країни.

У сучасних умовах реалізація всіх зазначених функцій соціального захисту безробітних набуває особливого значення з огляду на нові соціальні ризики, що постають перед державою внаслідок повномасштабної війни. Це вимагає адаптації існуючих механізмів захисту та запровадження додаткових заходів для ефективного реагування на виклики сучасного суспільства.

1.3. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту безробітних в Україні

Система соціального захисту безробітних є важливою складовою державної політики, спрямованої на забезпечення економічної стабільності та соціального добробуту громадян. Вона регулюється комплексом нормативно-правових актів, які визначають механізми підтримки осіб, що втратили роботу, гарантії соціальної допомоги та умови працевлаштування. В Україні законодавче регулювання здійснюється через низку законів, постанов та міжнародних угод, що забезпечують ефективне функціонування системи зайнятості та соціального страхування.

В Україні система соціального захисту безробітних базується на низці нормативно-правових актів, які визначають права та обов'язки громадян у сфері зайнятості та соціального страхування.

Закон України "Про зайнятість населення" є ключовим нормативним актом, який регулює механізми забезпечення трудових прав громадян та державну політику зайнятості. Він встановлює основні принципи організації ринку праці, визначає повноваження органів влади у сфері працевлаштування та передбачає систему соціального захисту осіб, які тимчасово залишилися без роботи.

Закон гарантує кожному громадянину право на працю шляхом створення умов для рівного доступу до робочих місць, недопущення дискримінації у сфері трудових відносин та запровадження програм професійного навчання. Державні органи, відповідальні за зайнятість населення, забезпечують розробку стратегічних заходів щодо регулювання ринку праці, стимулювання підприємництва та підтримки соціально вразливих категорій населення.

Окремий розділ закону присвячений механізмам соціального страхування на випадок безробіття, які передбачають надання грошової допомоги тим, хто втратив роботу, а також фінансування програм перекваліфікації та навчання. Крім того, документ містить положення щодо підтримки роботодавців у створенні нових робочих місць, реалізації програм стажування для молоді та стимулювання зайнятості осіб з інвалідністю.

Закон також визначає відповідальність держави за контроль у сфері зайнятості, передбачаючи моніторинг ринку праці, облік безробітних, аналіз тенденцій економічного розвитку та впровадження механізмів запобігання масовому безробіттю. Його реалізація сприяє стабільності соціально-економічної системи та забезпеченню гарантованих трудових прав громадян.

Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" є фундаментальним нормативним актом, що регулює соціальну підтримку громадян у випадку втрати роботи. Він встановлює механізми формування та використання страхового фонду, який забезпечує фінансову допомогу безробітним, а також визначає порядок її нарахування, виплати та тривалість отримання.

Закон закріплює принципи солідарного страхування, згідно з якими фінансування системи здійснюється за рахунок обов'язкових внесків роботодавців та працюючих осіб. Це дозволяє гарантувати стабільність виплат та ефективне функціонування програми соціального захисту. Окрім прямої грошової підтримки, нормативно-правовий акт передбачає комплекс заходів

щодо сприяння працевлаштуванню, включаючи професійну перепідготовку, навчання, консультування та залучення до тимчасових або громадських робіт.

Документ містить положення про право громадян на отримання допомоги по безробіттю, критерії визначення її розміру залежно від страхового стажу та попереднього рівня доходу, а також вимоги до активного пошуку роботи для тих, хто отримує підтримку. Крім того, закон регулює порядок взаємодії між державними структурами зайнятості, роботодавцями та шукачами роботи, що сприяє прозорості й ефективності реалізації політики соціального страхування.

Постанова Кабінету Міністрів України № 477 від 21 квітня 2025 року є важливим нормативним актом, спрямованим на удосконалення механізмів підтримки конкурентоспроможності громадян на ринку праці шляхом надання ваучерів для навчання та професійної перепідготовки. Основною зміною, передбаченою цією постановою, стало продовження строку, протягом якого громадянин має укласти договір із закладом освіти після отримання ваучера, з 90 до 120 днів.

Ця корекція правил зумовлена необхідністю врахування реальних умов проходження освітніх програм, адміністративних процедур та можливих затримок у виборі відповідного навчального закладу чи спеціальності. Завдяки продовженню строку на укладення договору безробітні та особи, які прагнуть підвищити свою кваліфікацію, матимуть більше часу для зваженого рішення щодо напрямку навчання та вибору закладу, що сприяє ефективнішому використанню коштів державної підтримки.

Окрім регулювання строків, постанова також передбачає оптимізацію порядку реалізації ваучерної програми, що включає уточнення вимог до навчальних закладів, розширення переліку пріоритетних спеціальностей та модернізацію процесу моніторингу результативності освітніх заходів. Це спрямовано на підвищення доступності навчання для громадян, які шукають роботу або прагнуть перекваліфікуватися для адаптації до змін на ринку праці.

Згідно зі статтею Закону України “Про зайнятість населення” безробітні особи, які перебувають на обліку в центрі зайнятості, мають право на отримання допомоги по безробіттю. Ця допомога надається у випадку втрати роботи та недостатнього доходу. У разі введення воєнного стану, коли діють особливі умови та обставини, допомога по безробіттю може бути збільшена.

Згідно зі статтею Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, держава має забезпечувати соціальний захист громадян, які перебувають на території, де введено воєнний стан. Соціальний захист включає не лише захист від ворожих дій, але і забезпечення життєвих потреб громадян, зокрема, забезпечення безробітних громадян допомогою.

Тому, згідно Закону України “Про зайнятість населення”, у випадку введення в дію воєнного стану, сума допомоги по безробіттю може бути збільшена до максимального розміру, який визначається законодавством. Це означає, що допомога по безробіттю може бути збільшена не лише у випадку загальних економічних криз, але і у ситуації воєнного конфлікту.

У 2025 році, з урахуванням воєнного стану, максимальний розмір допомоги по безробіттю обмежено сумою мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня відповідного року, яка становить 8000 грн.

Надання допомоги по безробіттю під час воєнного стану має на меті забезпечення соціального захисту безробітних громадян та підтримки їхньої матеріальної стабільності під час складних умов війни. Допомога по безробіттю забезпечує безробітним громадянам мінімальний рівень доходу, який є необхідним для забезпечення життєвих потреб.

Отже, безробітні громадяни України, які перебувають на обліку в центрі зайнятості, мають право на отримання допомоги по безробіттю. При введенні в дію воєнного стану, сума цієї допомоги може бути збільшена до максимального розміру, який визначається законодавством. Це дозволяє забезпечити соціальний захист громадян, які потерпіли від наслідків воєнного конфлікту та забезпечити їм мінімальний рівень доходу для забезпечення життєвих потреб

Зарубіжний досвід також демонструє різні моделі правового забезпечення соціального захисту безробітних, залежно від економічних умов, рівня розвитку ринку праці та соціальних стандартів. Країни з розвиненими економіками реалізують комплексні програми підтримки, що включають фінансову допомогу, заходи з активної політики зайнятості та механізми адаптації працівників до змін у професійній сфері.

У Європейському Союзі соціальний захист безробітних регулюється на рівні національних законодавств країн-членів, проте існують загальні принципи та рекомендації, які сприяють гармонізації підходів.

Європейський стовп соціальних прав (EPSR) є фундаментальним документом, який визначає основні принципи забезпечення соціальної справедливості, рівності та гідних умов праці в країнах Європейського Союзу. Він складається з 20 ключових положень, що охоплюють три основні блоки: рівні можливості та доступ до ринку праці, справедливі умови праці та соціальний захист і включення.

Одним із важливих аспектів EPSR є гарантія права на своєчасну та адекватну допомогу по безробіттю. Це положення забезпечує підтримку осіб, які втратили роботу, надаючи їм фінансову допомогу, можливість професійного навчання та перекваліфікації. Європейські стандарти вимагають, щоб система соціального страхування в країнах-членах ЄС надавала достатню матеріальну підтримку безробітним, забезпечуючи їхнє фінансове благополуччя та сприяючи їхньому поверненню на ринок праці.

Крім допомоги по безробіттю, EPSR регулює такі аспекти, як справедлива оплата праці, право на баланс між роботою та особистим життям, рівність можливостей для всіх громадян, незалежно від статі, віку чи соціального статусу. Документ також передбачає механізми підтримки осіб, які знаходяться у вразливих соціально-економічних умовах, через ефективну систему соціального забезпечення та доступ до базових послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та житло.

EPSR слугує орієнтиром для політики держав-членів ЄС, стимулюючи їх до впровадження соціально відповідальних реформ та забезпечення більш інклюзивного і справедливого суспільства. Його реалізація сприяє підвищенню рівня соціальної захищеності та зміцненню економічної стабільності громадян, підтримуючи активну зайнятість та економічну мобільність населення.

Рекомендація Європейської Комісії щодо доступу до соціального захисту передбачає заходи для забезпечення доступу до соціального захисту для всіх працівників, включаючи самозайнятих осіб, з метою забезпечення рівних умов на ринку праці.

Директива про тимчасовий захист була активована у 2022 році у зв'язку з війною в Україні та надає громадянам України право на тимчасовий захист, включаючи доступ до ринку праці та соціального забезпечення в країнах ЄС. У червні 2025 року Європейська Комісія запропонувала продовжити дію цієї директиви до березня 2027 року.

З 31 березня 2025 року в Ірландії запроваджується нова система соціального забезпечення безробітних – Pay-Related Benefit, яка передбачає виплати, що залежать від попереднього доходу особи. Максимальна сума виплати становить 450 євро на тиждень протягом перших трьох місяців безробіття.

В Україні, згідно з положеннями Конституції [17] та Загальної декларації прав людини [10], функціонує система соціального захисту безробітних, що гарантує реалізацію права громадян на соціальне забезпечення та допомогу, яке є одним з основних конституційних прав. Для ефективного функціонування цієї системи в державі існує різноманіття інституцій, що відповідають за організацію соціального захисту безробітних та соціального забезпечення всіх верств населення країни (рис. 1.3).

Інституційне середовище державної системи соціального захисту безробітних в Україні формується через багаторівневу організаційну структуру,

яка забезпечує реалізацію політики зайнятості та соціального захисту осіб, що втратили роботу.

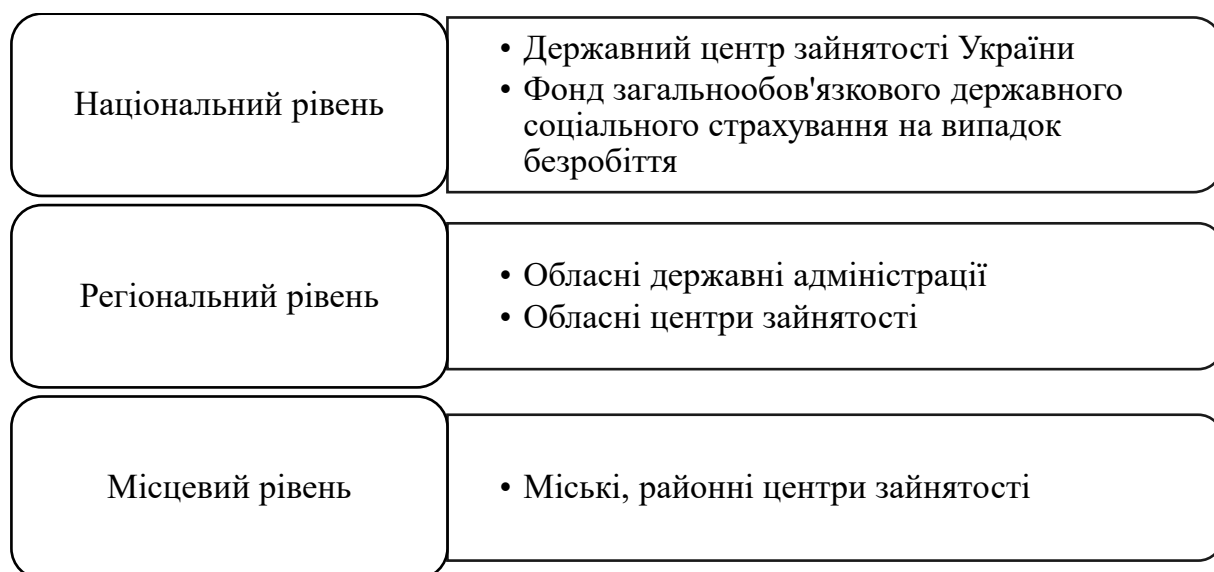

Рис. 1.3. Інституційне середовище державної системи соціального захисту безробітних в Україні

Джерело: складено автором на основі [16]

Національний рівень системи соціального захисту безробітних в Україні включає дві ключові інституції: Державний центр зайнятості України та Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Їхнє функціонування охоплює кілька важливих аспектів, які забезпечують ефективну підтримку громадян, що втратили роботу.

Державний центр зайнятості України виконує координуючу роль у сфері зайнятості та трудової політики. Він розробляє нормативно-правові акти, які регулюють процеси працевлаштування, надання соціальної допомоги безробітним та професійної адаптації. Крім того, ця установа контролює діяльність регіональних центрів зайнятості, встановлюючи єдині стандарти та методики роботи для всіх рівнів системи. До ключових завдань Державного центру зайнятості входять (рис. 1.4).

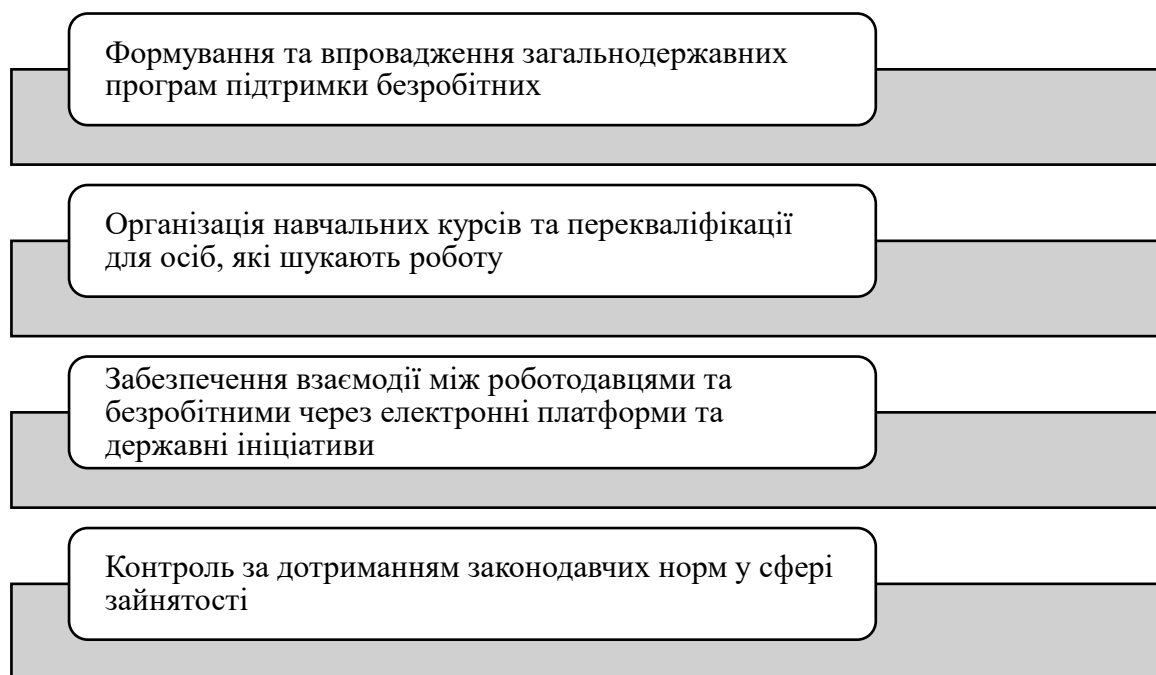

Рис. 1.4. Завдання Державного центру зайнятості

Джерело: складено автором на основі [7]

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття відповідає за фінансове забезпечення системи соціального захисту. Він управляє коштами, які формуються за рахунок внесків роботодавців та працюючих осіб. Фінансування різних програм підтримки безробітних, таких як матеріальна допомога або професійна перекваліфікація, здійснюється через цей фонд. Його ключові функції наведені на рис. 1.5.

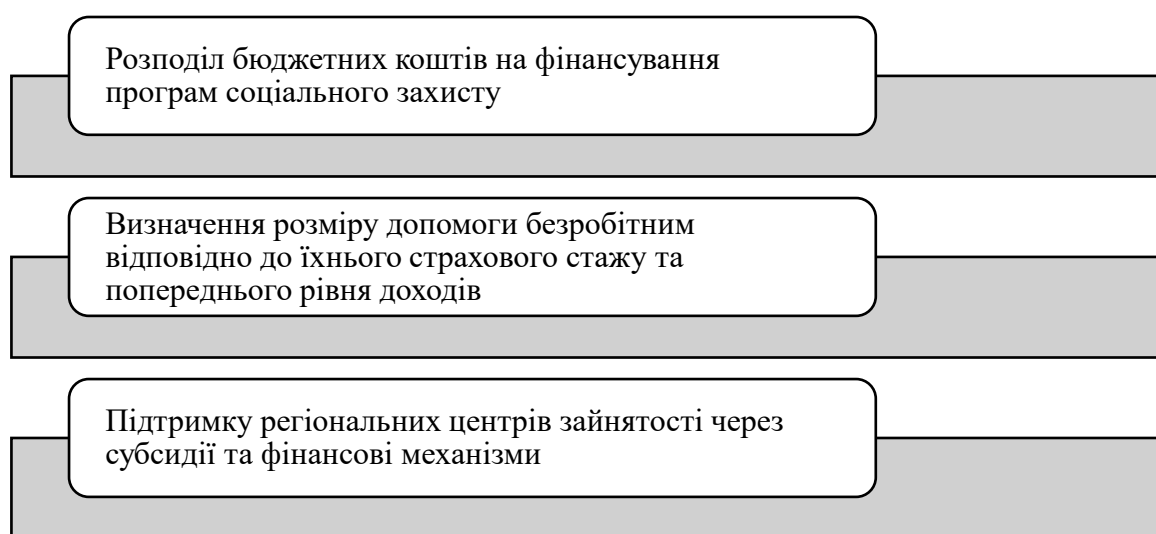

Рис. 1.5. Функції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

На регіональному рівні система соціального захисту безробітних в Україні представлена обласними державними адміністраціями та обласними центрами зайнятості, які виконують важливу функцію адаптації загальнонаціональної політики відповідно до специфіки кожного регіону.

Обласні державні адміністрації відіграють ключову роль у формуванні регіональної політики зайнятості. Вони аналізують актуальні тенденції на ринку праці, визначають основні виклики та формують стратегічні напрями розвитку економіки регіону. Окрім загального регулювання, адміністрації займаються питаннями розвитку малого та середнього бізнесу, підтримки підприємництва та створення сприятливих умов для залучення інвестицій.

Обласні центри зайнятості реалізують оперативні заходи щодо працевлаштування та підтримки безробітних. Функції обласних центрів зайнятості наведені на рис. 1.6.

Рис. 1.6. Функції обласних центрів зайнятості

Джерело: складено автором на основі [6]

Місцевий рівень державної системи зайнятості відіграє ключову роль у забезпеченні безпосередньої взаємодії з громадянами, які перебувають у пошуку роботи або потребують професійної підтримки. У рамках цієї структури діють

міські та районні центри зайнятості, які здійснюють широкий спектр функцій, спрямованих на оперативне реагування на запити безробітних, оцінку їхньої професійної підготовки та інтеграцію на ринок праці.

Основне завдання місцевих центрів зайнятості полягає у сприянні швидкому працевлаштуванню громадян через формування актуальної бази вакансій, комунікацію з роботодавцями та надання консультацій з питань професійної орієнтації. Крім того, ці установи забезпечують доступ до державних програм перекваліфікації та навчання, що дозволяє безробітним адаптуватися до сучасних вимог ринку праці та підвищити свою конкурентоспроможність.

На додаток до забезпечення безпосереднього пошуку роботи, місцеві центри зайнятості виконують важливу соціальну функцію, що включає надання матеріальної допомоги особам, які втратили роботу, а також консультування щодо правових аспектів та можливостей соціального захисту. Вони виступають посередниками між державними органами, роботодавцями та безробітними, створюючи умови для стабільного функціонування ринку праці та підтримки економічного розвитку на локальному рівні.

Громадяни України, які захищають країну, її незалежність та територіальну цілісність, виконують важливі конституційні обов'язки, тому вони та їхні родини мають особливий соціальний статус, а держава зобов'язана надавати їм додаткові соціальні гарантії відповідно до статті 17 Конституції України [17]. Закріплення цього обов'язку в Конституції є гарантією реалізації соціального захисту безробітних цих осіб, що забезпечує недопущення зниження рівня захисту їхніх прав і прав членів їхніх родин. Важливо, щоб така підтримка супроводжувала захисників як під час військової служби, так і після її завершення.

Отже, система соціального захисту безробітних в Україні продовжує розвиватися, адаптуючись до сучасних викликів, зокрема умов воєнного стану. Водночас, міжнародний досвід, зокрема країн Європейського Союзу, демонструє

ефективність інтегрованих підходів до забезпечення соціального захисту безробітних, що включають як грошові виплати, так і активні заходи сприяння зайнятості.

Для подальшого вдосконалення національної системи соціального захисту безробітних доцільно враховувати кращі практики міжнародного досвіду, зокрема щодо гнучкості ринку праці, доступу до соціального захисту для всіх категорій працівників та активної підтримки зайнятості.

1.4. Програми сприяння працевлаштуванню у зарубіжних країнах

Проблема працевлаштування вразливих верств населення є одним із ключових аспектів соціальної політики у багатьох країнах світу. Низький рівень конкурентоспроможності окремих категорій населення, обмежений доступ до освіти та професійного навчання, а також соціально-економічні бар'єри ускладнюють їхню інтеграцію на ринок праці. У відповідь на ці виклики уряди розробляють спеціальні програми працевлаштування, які спрямовані на усунення структурних перешкод, створення рівних умов для трудової діяльності та стимулювання економічної активності соціально незахищених груп.

Ці ініціативи включають комплексні заходи, що поєднують фінансову підтримку, освітні проєкти, професійну перекваліфікацію та співпрацю з підприємствами. Крім того, важливим напрямом є законодавче регулювання, що гарантує рівний доступ до робочих місць, сприяє боротьбі з дискримінацією та забезпечує соціальні гарантії для працівників з особливими потребами.

Вивчення міжнародного досвіду у сфері працевлаштування вразливих верств населення дає змогу оцінити ефективність різних моделей інтеграції на ринок праці та виявити оптимальні стратегії, які можуть бути адаптовані відповідно до особливостей економічної ситуації в конкретній країні. Це сприяє формуванню стійкої соціально-економічної системи та створенню умов для

забезпечення загальної зайнятості, що є важливим чинником суспільного розвитку.

На сьогоднішній день у різних країнах світу реалізуються численні програми працевлаштування, спрямовані на підтримку вразливих верств населення. Ці ініціативи розроблені з урахуванням специфіки кожної країни та орієнтовані на подолання бар'єрів, що перешкоджають доступу до ринку праці для осіб з обмеженими можливостями, мігрантів, жінок, молоді та інших соціально вразливих груп.

Канада запровадила програми мікрокредитування, такі як Windmill Microlending та Rise Small Business Loans, які надають фінансову підтримку іммігрантам та особам з обмеженими можливостями для започаткування або розвитку власного бізнесу. Крім того, програма S.U.C.C.E.S.S. пропонує комплексні послуги з працевлаштування, мовної підтримки та інтеграції для новоприбулих, що стикаються з численними бар'єрами на шляху до зайнятості.

Німеччина реалізує програми раннього втручання для біженців, які включають мовні курси, професійну підготовку та допомогу у пошуку роботи. Ці ініціативи спрямовані на швидку інтеграцію біженців у ринок праці та зменшення їх соціальної ізоляції.

Франція впровадила програму NOPE, яка надає біженцям можливість проходження професійного навчання, мовної підготовки та забезпечення житлом. Це сприяє їхній інтеграції в суспільство та підвищує шанси на успішне працевлаштування.

Аргентина запровадила квоти на працевлаштування трансгендерних осіб у державному секторі, зокрема, найбільший банк країни, Banco de la Nación, зобов'язався, щоб 5% нових працівників були трансгендерними особами. Це сприяє зменшенню дискримінації та підвищенню рівня зайнятості серед цієї вразливої групи.

Китай встановив обов'язкові квоти для роботодавців щодо працевлаштування осіб з обмеженими можливостями. Організації, які не

дотримуються цих квот, зобов'язані сплачувати внески до Фонду соціального забезпечення осіб з інвалідністю, що фінансує програми професійної підготовки та підтримки працевлаштування для цієї категорії населення.

Гонконг реалізує програму Work Orientation and Placement Scheme (WOPS), яка надає фінансові стимули роботодавцям за найм осіб з обмеженими можливостями, а також забезпечує менторську підтримку та короткострокове передпрацевлаштувальне навчання для кандидатів.

Нігерія впровадила Програму умовних грошових переказів, яка надає фінансову підтримку найбільш вразливим домогосподарствам, зокрема, жінкам, з метою покращення їхнього економічного становища та стимулювання участі в ринку праці.

Непал реалізував програму професійного навчання для молоді, яка показала значне зростання рівня зайнятості серед учасників, особливо серед жінок, які розпочали власну справу в домашніх умовах.

Північні країни (Швеція, Данія, Норвегія) активно впроваджують інтегровані підходи до працевлаштування вразливих груп, включаючи молодь, мігрантів та осіб з обмеженими можливостями. Ці програми поєднують професійну підготовку, мовні курси та соціальну підтримку для забезпечення стійкої зайнятості.

Міжнародна організація праці (МОП) та Світовий банк підтримують програми економічної інтеграції, спрямовані на підвищення доходів та активів найбільш вразливих верств населення, з особливим акцентом на жінок та молодь.

Ці програми демонструють різноманітні підходи до вирішення проблеми безробіття серед вразливих груп населення, враховуючи культурні, економічні та соціальні особливості кожної країни. Інтеграція таких ініціатив сприяє зменшенню соціальної нерівності та покращенню загального рівня життя.

Отже, проблема зайнятості та безробіття залишається актуальною у всьому світі, особливо в умовах економічних криз, які призводять до скорочень працівників і соціальних конфліктів. В Україні ситуація ускладнюється через

структурні зміни в економіці, що зумовило зростання прихованого безробіття та трудової міграції. У країнах із розвинутою економікою діє ефективно законодавче регулювання ринку праці, тоді як у державах, що розвиваються, часто спостерігається нестабільність трудових відносин. Для України актуальним залишається завдання створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, зміцнення соціального захисту безробітних та зниження рівня безробіття шляхом ефективного державного регулювання.

Підвищення ефективності соціального захисту безробітних можливе завдяки комплексному підходу, що включає співпрацю державних установ, громадських організацій та соціальних партнерів. Українське законодавство гарантує право громадян на соціальний захист, однак його реалізація залежить від узгодженості державної політики та фінансових можливостей країни. Важливим напрямом залишається розвиток соціального страхування, яке забезпечує додатковий рівень підтримки у разі втрати працездатності чи інших соціальних ризиків. Війна та економічні труднощі вимагають гнучких механізмів соціальної підтримки, що сприяє ефективнішому використанню ресурсів.

Система соціального захисту безробітних в Україні ґрунтується на міжнародних стандартах та законодавчих актах, що регулюють її функціонування. Важливу роль у реалізації соціальної політики відіграють Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Міністерство соціальної політики, а також Пенсійний фонд та Національна соціальна сервісна служба. В умовах воєнного стану механізми соціального захисту безробітних зазнали змін, спрямованих на адаптацію до нових викликів, що потребує подальшого вдосконалення. Значну роль відіграють місцеві органи влади, які безпосередньо надають соціальні послуги громадянам та допомагають у кризових ситуаціях.

Європейський Союз має розвинену нормативно-правову базу соціального захисту безробітних, що включає міжнародні угоди, директиви та стратегічні документи, такі як Європейська соціальна хартія та Хартія основних прав ЄС. Україна поступово адаптує своє законодавство до європейських стандартів,

запроваджуючи програми соціальної підтримки, професійної перепідготовки та інклюзивної освіти. Проте впровадження реформ ускладнюється обмеженими бюджетними ресурсами та наслідками війни, що вимагає міжнародної фінансової допомоги та поступового реалізування змін.

Висновки до розділу 1

Розділ 1 комплексно розкриває сутність, значення та виклики, пов'язані з реалізацією політики зайнятості та функціонуванням системи соціального захисту безробітних в умовах структурних трансформацій, глобальних викликів і воєнного стану. Узагальнення теоретичних підходів та емпіричних даних засвідчує, що політика у сфері зайнятості має бути не лише реактивною, тобто здатною відповідати на вже наявні виклики, але й проактивною – спрямованою на випереджувальне формування умов для стійкої економічної активності та соціальної інтеграції.

Одним із визначальних чинників ефективності політики у цій сфері є впровадження системи постійного моніторингу ключових показників – таких як рівень безробіття, охоплення програмами професійної перепідготовки, показники працевлаштування осіб із соціально вразливих груп тощо. Такі кількісні й якісні індикатори мають стати основою для обґрунтованих рішень, спрямованих на мінімізацію ризиків соціального відчуження та підвищення рівня продуктивної зайнятості.

Розгляд принципів соціального захисту безробітних дозволяє дійти висновку, що дієва система має поєднувати елементи пасивного та активного впливу: з одного боку – це гарантований рівень фінансової підтримки на період безробіття, з іншого – активні програми адаптації до потреб ринку праці, професійної орієнтації, перекваліфікації та підтримки підприємницької ініціативи. При цьому надзвичайно важливим є дотримання принципів

справедливості, доступності та адресності, які забезпечують рівні можливості для всіх громадян.

Важливим напрямом розвитку національної моделі є адаптація до сучасних викликів, що постають перед українським суспільством, зокрема пов'язаних з війною, масштабною внутрішньою міграцією, частковою деіндустріалізацією та змінами у структурі зайнятості. У цьому контексті актуалізується питання вивчення і застосування кращих міжнародних практик, зокрема з країн Європейського Союзу, де успішно функціонують комплексні моделі соціального захисту, що включають не лише грошові виплати, а й системну профорієнтаційну підтримку, менторські програми, стажування, стимулювання мобільності та цифрові освітні інструменти.

Особливу увагу в розділі приділено аналізу програм підтримки працевлаштування соціально вразливих верств населення, що в міжнародній практиці дедалі більше спираються на міжсекторальну взаємодію – між органами влади, бізнесом, освітніми установами та громадянським суспільством. Така синергія дозволяє не лише створити нові робочі місця, а й забезпечити стале соціальне включення осіб, які мають труднощі з виходом на ринок праці, зокрема через фізичні або ментальні обмеження, статус біженця, відсутність кваліфікації або тривалу перерву в зайнятості.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА УКРАЇНІ

2.1. Характеристика Житомирської філії ЖОЦЗ

Житомирська філія ЖОЦЗ є важливою ланкою у системі забезпечення зайнятості населення міста Житомир. Центр надає широкий спектр послуг для безробітних, таких як реєстрація безробітних, професійне консультування, навчання та перенавчання, а також сприяння у працевлаштуванні через підбір вакансій і взаємодію з роботодавцями. Завдяки цим послугам, Центр допомагає людям знайти нові можливості для роботи та підвищити свою кваліфікацію, що позитивно впливає на рівень зайнятості в регіоні [30].

Водночас, Житомирська філія виконує важливу роль у наданні інформаційної підтримки громадянам, інформуючи про програми навчання, ваучери та інші можливості для безробітних. Всі послуги Центру відповідають вимогам законодавства України і сприяють соціальному захисту безробітних. Враховуючи свою функцію у працевлаштуванні та розвитку трудового потенціалу міста, Житомирська філія активно підтримує громадян у пошуку роботи та адаптації до змін на ринку праці.

Діяльність ЖОЦЗ регулюється низкою законодавчих і нормативно-правових актів, які створюють правову основу для ефективного управління зайнятістю населення та соціального захисту безробітних.

Ключовими є закони про зайнятість населення та соціальний захист осіб з інвалідністю, а також постанови уряду, що визначають порядок надання послуг та виплати допомоги по безробіттю (Додаток А) [30].

Завдяки цим нормативно-правовим актам, центри зайнятості можуть надавати широкий спектр послуг, сприяючи інтеграції безробітних у трудову сферу та підтримуючи їх соціальний захист. Важливу роль у цій діяльності також

відіграють міжнародні угоди, що регулюють права працівників і безробітних відповідно до міжнародних стандартів.

Житомирська філія ЖОЦЗ є важливою державною установою, що працює на рівні міста для забезпечення зайнятості населення та розвитку ринку праці. Її основні завдання включають реалізацію державної політики у сфері зайнятості, надання соціальних гарантій безробітним і сприяння розвитку трудового потенціалу міста.

Центр пропонує широкий спектр послуг, таких як реєстрація безробітних, організація навчання, перепідготовки, допомога в працевлаштуванні, а також підтримку роботодавців у пошуку персоналу, особливо для вразливих категорій населення, що сприяє покращенню соціальної ситуації в регіоні.

Організація роботи центру зайнятості побудована таким чином, щоб забезпечити ефективне виконання усіх етапів процесу працевлаштування.

Кожен підрозділ має чітко визначені функції, спрямовані на досягнення загальної мети – інтеграцію безробітних у трудову сферу. Адміністрація центру займається стратегічним управлінням та координацією діяльності всіх підрозділів, визначаючи пріоритети та забезпечуючи взаємодію з іншими державними органами. Завдяки цьому формується комплексний підхід до вирішення питань працевлаштування громадян.

Особлива роль у роботі відведена відділам, які безпосередньо займаються реєстрацією безробітних, працевлаштуванням, професійним навчанням та наданням соціальних послуг (рис. 2.1). Організаційна структура Житомирської філії Житомирського обласного центру зайнятості сформована відповідно до функціональних повноважень, визначених законодавством України у сфері зайнятості населення, соціального страхування на випадок безробіття, а також відповідно до організаційних і методичних рекомендацій Державного центру зайнятості. Вона передбачає багаторівневу управлінську та функціональну модель, яка дозволяє реалізовувати державну політику у сфері зайнятості на регіональному рівні з урахуванням потреб місцевих громад.

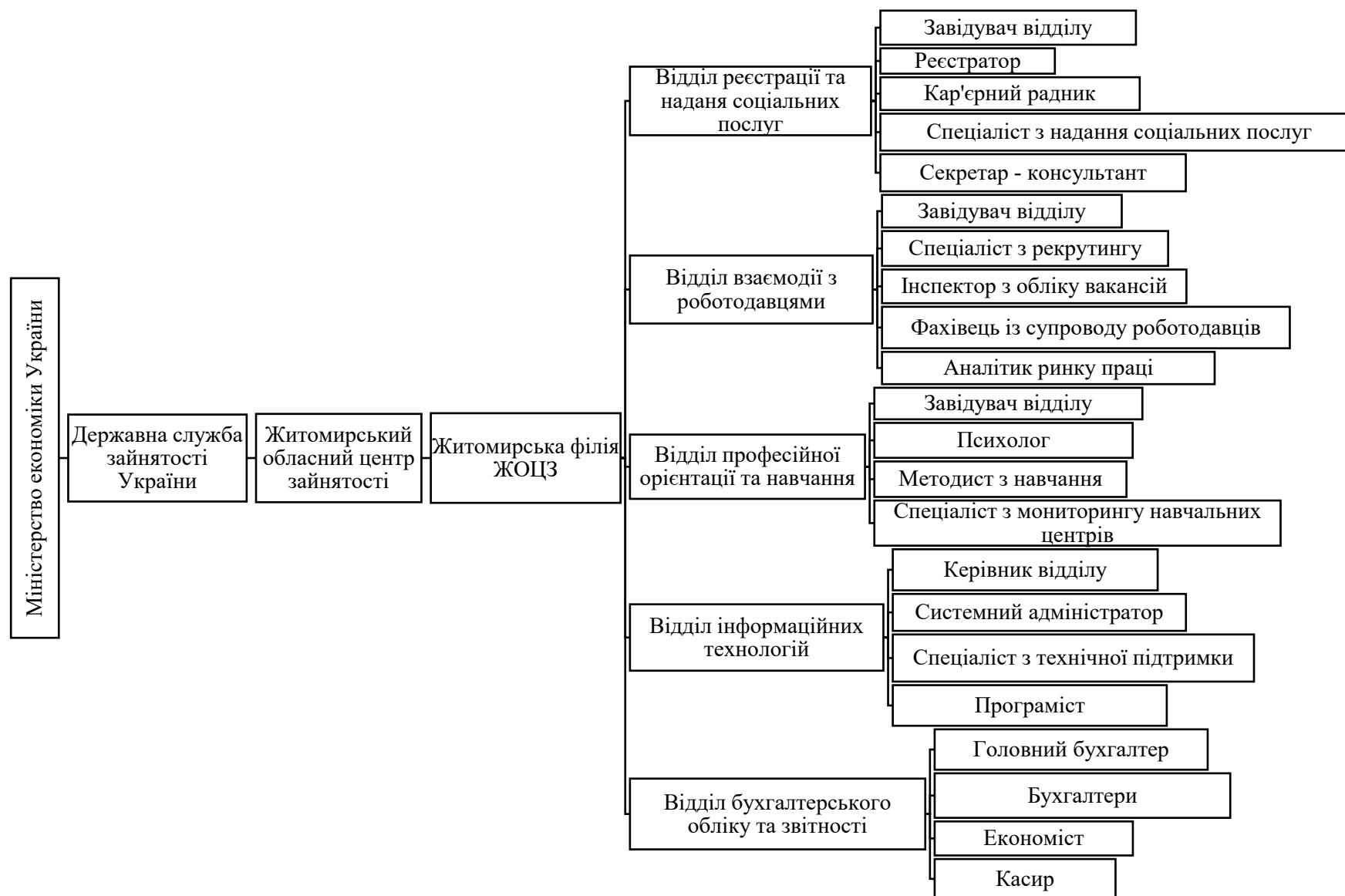

Рис. 2.1. Організаційна структура Житомирської філії ЖОЦЗ

Джерело: складено автором на основі [30]

Житомирська філія виконує функції первинної ланки в системі публічної служби зайнятості, будучи водночас частиною єдиної вертикально-інтегрованої структури, підпорядкованої Житомирському обласному центру зайнятості. Її діяльність координується обласним управлінням, яке, в свою чергу, діє відповідно до стратегічних вказівок Державного центру зайнятості України, що входить до сфери управління Міністерства економіки України. Житомирська філія не має статусу окремої юридичної особи, але наділена автономією у виконанні своїх оперативних повноважень.

Функціональна структура філії організована за принципом розподілу ключових напрямів діяльності на відповідні структурні підрозділи, що забезпечують реалізацію повного циклу послуг служби зайнятості – від реєстрації безробітних осіб до налагодження партнерської співпраці з роботодавцями, професійного консультування, організації професійного навчання та здійснення інформаційно-аналітичної та технічної підтримки процесів.

Керівництво філією здійснює директор, який забезпечує загальне управління, координацію роботи структурних підрозділів, відповідає за кадрову, фінансову, адміністративну політику та виконує представницькі функції на рівні регіону. Йому підпорядковуються заступники, відповідальні за окремі функціональні сектори: соціальні послуги, взаємодія з роботодавцями, організаційна та інформаційна підтримка.

Основною ланкою безпосередньої роботи з населенням є відділ надання соціальних послуг, який координує діяльність реєстраторів, консультантів із працевлаштування, кар'єрних радників. Цей підрозділ забезпечує прийом громадян, проведення первинного інтерв'ювання, формування індивідуальних планів працевлаштування, моніторинг виконання програм активної підтримки безробітних.

З 1 січня 2019 року нові стандарти обслуговування клієнтів у державній службі зайнятості реалізують кар'єрні радники – спеціалісти, які допомагають громадянам розвинути навички управління кар'єрою та адаптуватися до потреб ринку праці. Основним завданням кар'єрного радника є якісне надання послуг з урахуванням індивідуальних потреб шукачів роботи та повернення клієнта до трудової діяльності.

Важливе місце в структурі займає підрозділ, відповідальний за взаємодію з роботодавцями. Його завдання полягають у прийнятті та актуалізації вакансій, формуванні бази даних потенційних роботодавців, організації зустрічей, ярмарків вакансій та інших заходів для сприяння працевлаштуванню.

Паралельно функціонує сектор професійної орієнтації та навчання, який проводить діагностику професійних схильностей громадян, консультування щодо кар'єрного розвитку та організовує перенавчання на базі акредитованих навчальних центрів. Профорієнтація дозволяє зрозуміти, який вид професійної діяльності підходить людині; допомагає оцінити власні здібності, інтереси, можливості та усвідомлено обрати майбутню професію; оцінити власний потенціал та розробити стратегію кар'єрного зростання.

Підтримку роботи основних підрозділів забезпечують служби інформаційних технологій, бухгалтерського обліку та фінансового контролю. ІТ-сектор відповідає за безперебійну роботу інформаційних систем, кібербезпеку та технічну підтримку. Бухгалтерія веде фінансову звітність, контролює витрати, пов'язані з виплатою допомог та реалізацією активних програм.

Організаційна модель філії відповідає сучасним вимогам до сервісної державної установи та відображає принципи ефективного управління: чітке розмежування повноважень, функціональна взаємодія, ієрархічна підзвітність і орієнтація на результат. Її ефективність забезпечується поєднанням централізованої координації з боку обласного управління та гнучкої оперативної самостійності в межах повсякденної роботи філії на місцях.

Житомирська філія ЖОЦЗ здійснює важливу роботу з реєстрації безробітних, працевлаштування, консультування з питань кар'єри, професійного навчання та виплати соціальних допомог (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні функції Житомирської філії ЖОЦЗ

Функція	Опис
Реєстрація та облік безробітних	Центр реєструє безробітних, складає профілі кандидатів для пошуку роботи, надає допомогу по безробіттю та перевіряє документи для визначення статусу безробітного.
Працевлаштування безробітних	Залучення роботодавців, організація співбесід та ярмарків вакансій для швидшого працевлаштування безробітних.
Консультування з питань працевлаштування та кар'єри	Надання консультацій з написання резюме, мотиваційних листів, підготовки до співбесід та проведення тренінгів для розвитку професійних навичок.
Професійне навчання та перепідготовка	Організація програм навчання для здобуття нових професій або підвищення кваліфікації у актуальних напрямках, співпраця з навчальними закладами.
Виплата допомоги по безробіттю та соціальних виплат	Центр забезпечує виплату допомоги по безробіттю та оформлення компенсацій, дотацій для осіб, які перебувають на обліку.
Аналіз та прогнозування ситуації на ринку праці	Моніторинг ситуації на ринку праці, прогнозування змін попиту на трудові ресурси в залежності від економічної ситуації.
Взаємодія з роботодавцями та органами влади	Співпраця з роботодавцями для пошуку вакансій, а також надання рекомендацій органам влади щодо підтримки зайнятості та малого бізнесу.

Джерело: складено автором на основі [30]

Крім того, Житомирська філія ЖОЦЗ активно взаємодіє з роботодавцями та органами влади для моніторингу ситуації на ринку праці та покращення соціально-економічної ситуації в регіоні. Зазначені функції дозволяють філії ефективно підтримувати зайнятість і сприяти адаптації працівників до змін у ринкових умовах.

Держава регулює надання допомоги по безробіттю через чітко визначені правила, що враховують тривалість трудового стажу і розмір заробітку. Залежно від цих факторів безробітні отримують допомогу у вигляді певного відсотка від їхнього середнього заробітку за останні місяці роботи. Крім того, тривалість виплат може варіюватися в залежності від стажу особи та її активності в пошуках

роботи. Ці заходи спрямовані на підтримку громадян протягом періоду безробіття та забезпечення їм рівних можливостей для працевлаштування.

Житомирська філія ЖОЦЗ не обмежується лише виплатами допомоги, а також активно сприяє працевлаштуванню через взаємодію з роботодавцями та пропонуванням вакансій. Окрім того, для безробітних організовуються курси перепідготовки та підвищення кваліфікації, що дозволяють їм набувати нових професійних навичок. Важливою складовою є також програми стажувань, що дають можливість безробітним отримати практичний досвід на нових робочих місцях, підвищуючи їх шанси на працевлаштування.

Особлива увага приділяється спеціальним категоріям осіб, таким як особи з інвалідністю, ті, хто звільнився з ініціативи роботодавця, та особи, які планують працювати за кордоном. Для них встановлені пільгові умови реєстрації та надання допомоги. Житомирська філія ЖОЦЗ також допомагає безробітним в оформленні документів для виїзду за кордон і надає консультації з питань працевлаштування за кордоном, що сприяє розширенню можливостей для громадян у пошуках роботи.

Житомирська філія ЖОЦЗ активно підтримує співпрацю з роботодавцями області, надаючи широкий спектр послуг, що сприяють ефективному підбору персоналу. Філія інформує роботодавців про можливості підбору кадрів, організацію професійного навчання та перепідготовки, а також надає програму фінансової підтримки для підприємств. Це дозволяє бізнесу в Житомирі та області оптимізувати процес пошуку кваліфікованих працівників і отримати кваліфіковану допомогу в підборі кандидатів, що відповідають специфічним вимогам вакансій.

Один із основних напрямків роботи Житомирська філія ЖОЦЗ – реєстрація вакансій, що подають роботодавці. Після подачі вакансії, філія вносить їх до бази даних, що робить ці вакансії доступними для безробітних, які перебувають на обліку. Фахівці філії проводять попередній відбір кандидатів, організовують інтерв'ю з безробітними та надають роботодавцям список претендентів. Це дає

можливість скоротити час на пошук підходящих співробітників та забезпечує роботодавців кваліфікованими кадрами для заповнення вакантних посад.

Житомирська філія ЖОЦЗ також активно займається організацією стажувань для безробітних, що дає можливість працівникам здобути необхідний досвід, а роботодавцям – оцінити потенціал працівників перед прийняттям на постійну роботу. Крім того, філія надає фінансову підтримку у вигляді компенсації частини витрат на оплату праці нових працівників, що є особливо корисним для малих і середніх підприємств області. Після працевлаштування безробітних, філія здійснює моніторинг ефективності працевлаштування та надає допомогу в адаптації працівників, що робить процес працевлаштування максимально ефективним для роботодавців Житомирської області.

Програми підтримки роботодавців, що пропонуються Житомирською філією ЖОЦЗ, відіграють важливу роль у розвитку місцевого бізнесу, зокрема малого та середнього. Завдяки субсидіям на частину заробітної плати нових працівників, підприємства можуть знизити фінансове навантаження, що є особливо важливим для малих компаній. Крім того, підтримка роботодавців, які створюють робочі місця для соціально вразливих груп, сприяє інтеграції таких осіб на ринок праці та забезпечує їхню економічну активність, що позитивно впливає на соціальну стабільність у регіоні.

Завдяки підтримці, яку надає Житомирська філія ЖОЦЗ, підприємства отримують можливість не тільки зберегти та розширити виробництво, але й створити нові робочі місця, що має важливе значення для економічного розвитку регіону. Співпраця з центром зайнятості дозволяє роботодавцям не лише ефективно заповнювати вакансії, але й активно сприяти розвитку інфраструктури ринку праці, покращувати умови праці та підтримувати соціальну відповідальність бізнесу.

2.2. Аналіз соціального захисту безробітних у Житомирській області

Соціальний захист безробітних у Житомирській області є важливою складовою загальнодержавної політики, яка спрямована на підтримку осіб, що втратили роботу, та допомогу в їхній адаптації до нових умов на ринку праці. Основним елементом цього захисту є надання допомоги по безробіттю, що здійснюється через державні органи зайнятості, зокрема через обласний центр зайнятості. Цей центр відіграє ключову роль у виявленні потреб безробітних, наданні їм консультацій та допомозі в пошуку роботи, а також організації професійної перепідготовки та перенавчання.

Важливим аспектом соціального захисту є система активних заходів на ринку праці, спрямованих на зменшення рівня безробіття та поліпшення ситуації з працевлаштуванням. У Житомирській області органи зайнятості активно співпрацюють з місцевими підприємствами, сприяючи розвитку вакансій та створенню нових робочих місць. Програми тимчасового працевлаштування, субсидії для підприємців, які готові взяти на роботу безробітних, а також підтримка малого та середнього бізнесу є важливими інструментами для зниження рівня безробіття та покращення соціальної ситуації в регіоні.

Особливу увагу варто звернути на підтримку вразливих груп безробітних, таких як молодь, жінки, особи з обмеженими можливостями та люди похилого віку. У Житомирській області реалізуються спеціальні програми, орієнтовані на працевлаштування цих категорій осіб. Такі ініціативи включають підвищення кваліфікації, професійну підготовку, а також допомогу в отриманні стартового капіталу для започаткування власного бізнесу.

У 2023 році, через припинення статистичних обстежень Держстатом і відповідно до Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності в період воєнного стану», обласна служба зайнятості стала основним джерелом інформації щодо ринку праці [8].

Протягом 2023 року 23,4 тис. осіб звернулися за послугами, що на 36,3% менше, ніж у 2022 році. Роботодавці запропонували 14,4 тис. вакансій, що на 14,1% менше, порівняно з попереднім роком. Середня кількість безробітних, що претендують на одне вакантне місце, скоротилася з 9 осіб на 1 січня 2023 року до 5 осіб на 1 січня 2024 року [28].

За допомогою обласних центрів зайнятості вдалося працевлаштувати 8,6 тис. осіб, що є на 23,4% менше, ніж у попередньому році. Більшість з них знайшли роботу в переробній промисловості (22%), торгівлі (16%), сільському господарстві (13%), освіті (12%), державному управлінні та охороні здоров'я (9% і 7% відповідно).

Додатково, у 2023 році були удосконалені механізми компенсації для роботодавців, які працевлаштовували безробітних, особливо з числа внутрішньо переміщених осіб. Компенсацію отримали 177 роботодавців, які працевлаштовували 266 осіб.

Допомогу по безробіттю отримували 15,6 тис. осіб, що вдвічі менше, ніж у 2022 році. 1067 осіб пройшли професійне навчання, з яких 532 особи навчалися у центрі професійно-технічної освіти. 631 безробітний отримав ваучери для здобуття вищої освіти або підвищення кваліфікації, що значно більше, ніж у 2022 році (2 особи). Програми громадських робіт залучили 322 особи, що на 10,7% більше порівняно з попереднім роком.

У 2023 році грантовою програмою «Власна справа» скористалися 472 особи, що сприяло створенню понад 1 тис. нових робочих місць. В рамках урядового проєкту «єРобота» було надано гранти 11 учасникам бойових дій і членам їхніх сімей, що дозволило створити 25 нових робочих місць [6].

Аналіз наданих послуг Житомирською філією ЖОЦЗ за січень-лютий 2025 року показує значний обсяг роботи, спрямованої на підтримку як безробітних осіб, так і роботодавців (рис. 2.2).

Загалом філія обслуговувала 4310 осіб, з яких 3790 мали статус безробітного. Це свідчить про активну роботу центру зайнятості в регіоні, спрямовану на

допомогу людям, які шукають роботу, а також на вирішення проблеми зайнятості в умовах нестабільної економічної ситуації.

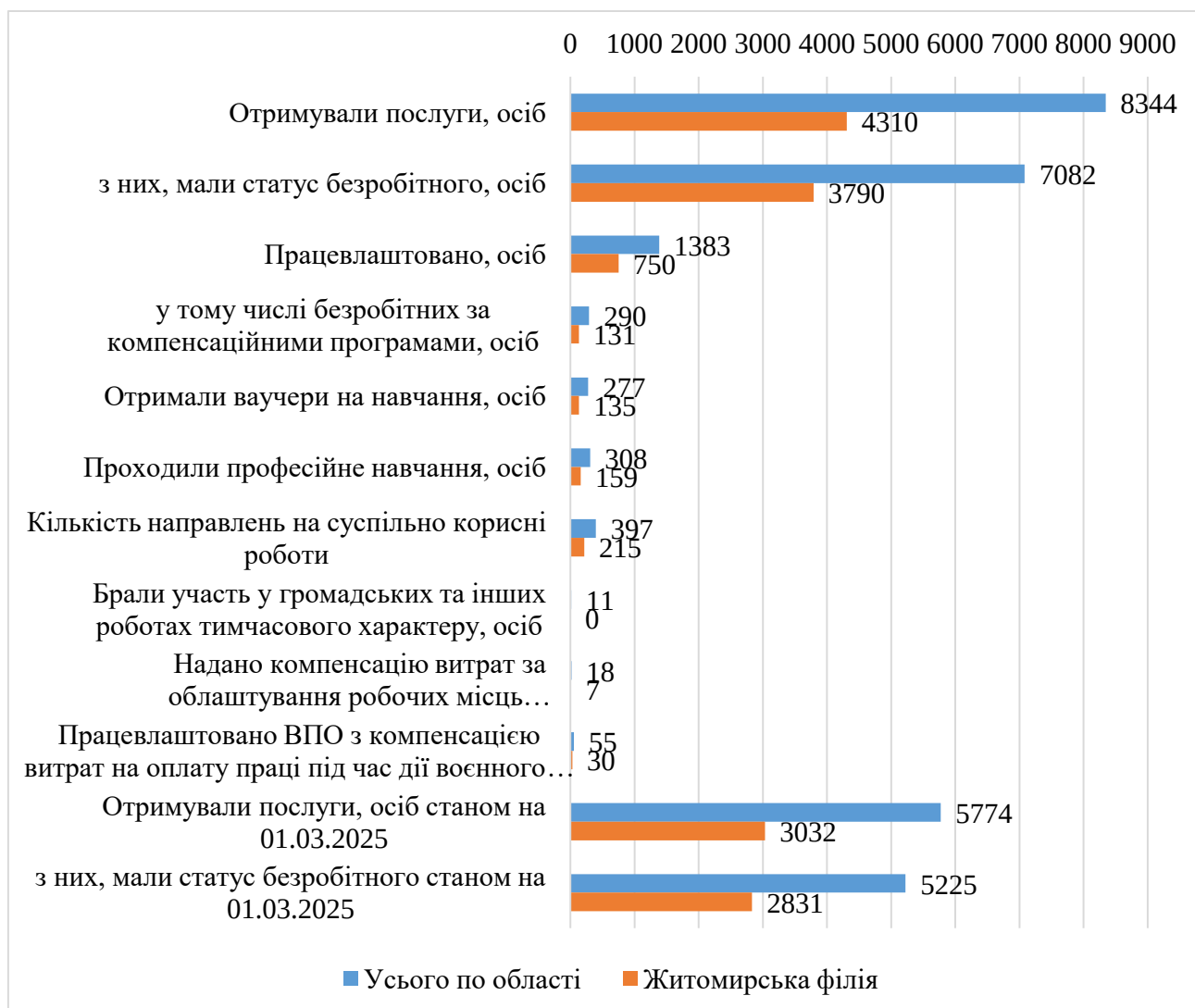

Рис. 2.2. Надання послуг Житомирським обласним центром зайнятості у січні-лютому 2025 року

Джерело: складено автором на основі [7]

Зокрема, 750 осіб було працевлаштовано, з них 131 – за компенсаційними програмами, що вказує на важливу роль таких програм у підтримці бізнесу та працевлаштуванні вразливих категорій громадян. Крім того, 135 осіб отримали ваучери на навчання, а 159 пройшли професійне навчання, що є важливим етапом для підвищення кваліфікації та адаптації безробітних до змінюваного ринку праці [5].

Важливими показниками є участь 215 осіб у громадських та тимчасових роботах, а також підтримка працевлаштування осіб з інвалідністю – надано компенсацію витрат за облаштування робочих місць для таких працівників, що свідчить про увагу до соціально вразливих груп населення. Працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з компенсацією витрат на оплату праці під час воєнного стану також є важливою складовою діяльності, забезпечуючи соціальну підтримку та економічну стабільність для цієї категорії громадян [7].

Надання послуг Житомирським обласним центром зайнятості жінкам у січні-лютому 2025 року показує активну роботу центру зайнятості з жінками, які перебувають у пошуках роботи (рис. 2.3).

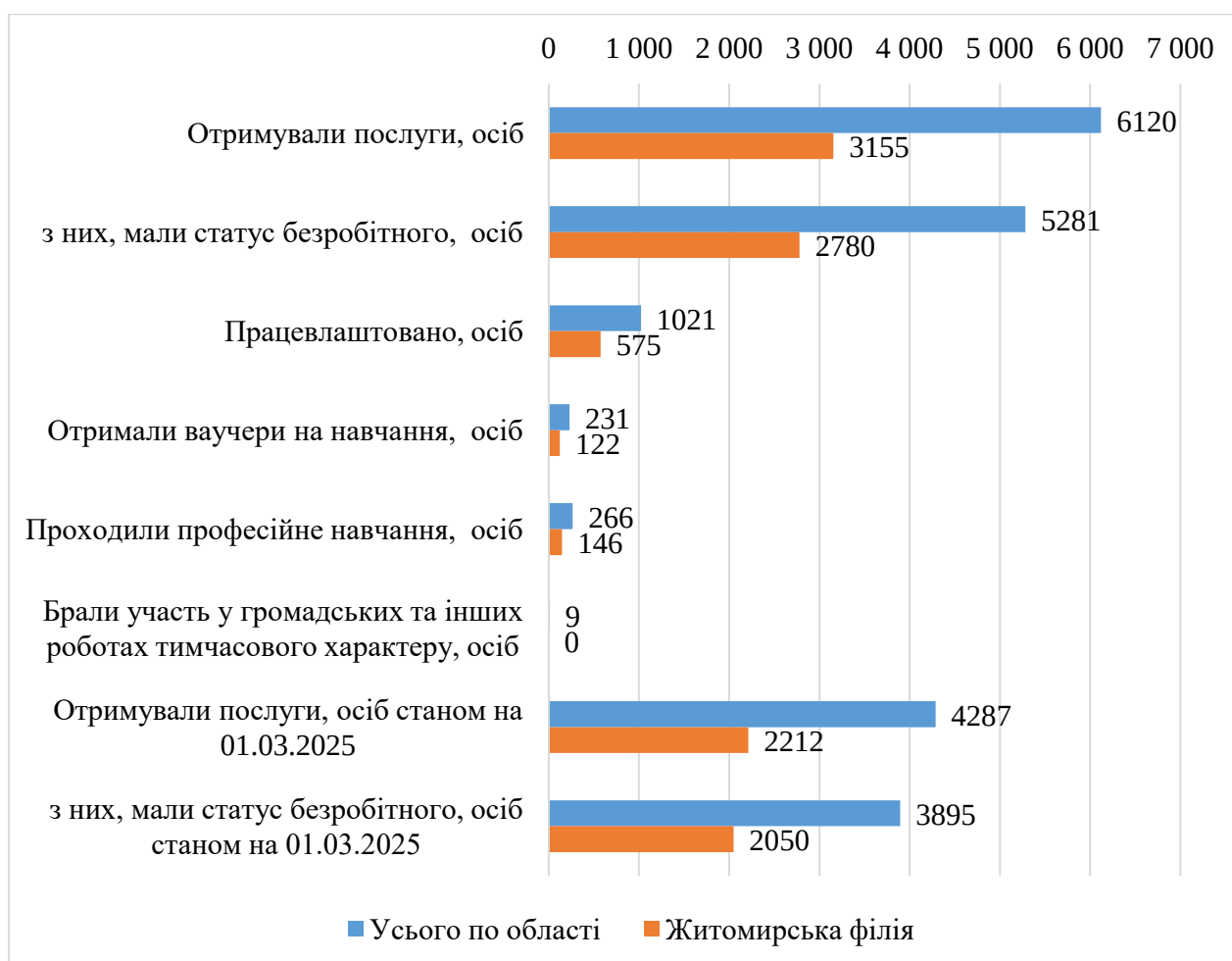

Рис. 2.3. Надання послуг Житомирським обласним центром зайнятості жінкам

Джерело: складено автором на основі [7]

Загалом в області 6 120 жінок отримували послуги, з них 5 281 мали статус безробітного. Це свідчить про велику кількість жінок, які потребують підтримки та допомоги в адаптації до змін на ринку праці, а також в пошуку стабільної роботи [5].

У Житомирській філії обслуговували 3 155 жінок, з яких 2 780 мали статус безробітного. З них 575 осіб було працевлаштовано, що є важливим досягненням у наданні послуг для безробітних жінок. 122 жінки отримали ваучери на навчання, а 146 – пройшли професійне навчання, що допомогло їм підвищити кваліфікацію та адаптуватися до нових вимог ринку праці. Однак жодна з жінок не брала участь у громадських та тимчасових роботах, що може бути одним з напрямків для розвитку у майбутньому [5].

Підтримка жінок, зокрема з числа безробітних, залишається важливою складовою діяльності центру зайнятості в області, оскільки він забезпечує соціальну підтримку та сприяє економічній активності цієї категорії громадян.

Надання послуг Житомирським обласним центром зайнятості молоді у віці до 35 років свідчить про активну роботу центру зайнятості в підтримці цієї вікової категорії. Загалом в області 2 308 молодих людей отримували послуги, з яких 1 997 мали статус безробітного (рис. 2.4). Це підкреслює значну кількість молодих людей, які потребують допомоги в пошуку роботи та адаптації до ринку праці, де є необхідність у кваліфікованих працівниках [8].

Однак лише 410 осіб були працевлаштовані, що є позитивним результатом, хоча й залишає простір для покращення ефективності в цій галузі. У Житомирській філії було надано послуги 1 175 молодим людям, з яких 1 043 мали статус безробітного. З них 224 осіб було працевлаштовано, що становить близько 20% від числа отримавших послугу, що є досить значним досягненням, проте може бути покращено.

Однак на відміну від інших регіонів, жоден з молодих людей не отримав ваучери на навчання або не брав участі в громадських роботах чи тимчасових

проектах. 76 осіб пройшли професійне навчання, що дозволяє припустити, що фахова підготовка є важливим напрямом у роботі центру зайнятості для молоді.

Станом на 1 березня 2025 року 746 молодих людей продовжують отримувати послуги, з яких 729 мають статус безробітного. Це демонструє, що хоча служба зайнятості активно працює з молоддю, проблема безробіття в цій групі населення залишається актуальною і потребує подальших зусиль для зниження рівня безробіття серед молоді.

Рис. 2.4. Надання послуг Житомирським обласним центром зайнятості молоді у віці до 35 років

Джерело: складено автором на основі [7]

У січні-лютому 2025 року Житомирським обласним центром зайнятості надала послуги внутрішньо переміщеним особам, зокрема 677 осіб в області та 330 у Житомирській філії. З цих осіб 601 людина мала статус безробітного, а 149 осіб по всій області знайшли роботу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Послуги Житомирським обласним центром зайнятості внутрішньо переміщеним особам у 2022-2024 рр.

Рік	Отримували послуги, осіб	З них мали статус безробітного, осіб	Працевлаштовано, осіб	Отримали ваучер на навчання	Проходили навчання	Брали участь у громадських роботах	Станом на кінець року на обліку, осіб
2022	258	185	70	—	11	—	93
2023	620	620	97	18	23	15	181
2024	101	101	101	7	17	5	34

Джерело: складено автором на основі [7]

Таблиця 2.4

Надання послуг Житомирським обласним центром зайнятості учасникам бойових дій у 2022-2024 рр.

Рік	Отримували послуги, осіб	З них мали статус безробітного	Працевлаштовано, осіб	Станом на кінець року на обліку
2022	—	—	—	—
2023	97 (з-поміж ВПО)	включені	63	—
2024	469	450	—	450

Джерело: складено автором на основі [7]

Найбільшу увагу було приділено професійному навчанню – 55 осіб отримали таку послугу. Крім того, 17 осіб взяли участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру.

У Житомирській філії працевлаштовано 80 осіб, з них 30 пройшли професійне навчання, а 7 осіб брали участь у тимчасових роботах. Станом на 1 березня 2025 року, 443 внутрішньо переміщених осіб продовжували отримувати послуги, з яких 236 осіб мали статус безробітного [8].

Послуги, надані учасникам бойових дій у січні-лютому 2025 року, також свідчать про активну роботу служби зайнятості. Загалом по області 426 учасників бойових дій отримали послуги, з яких 408 мали статус безробітного. 27 осіб було працевлаштовано, а також 9 отримали ваучери на навчання.

У Житомирській філії надано послугу 238 учасникам бойових дій, з яких 233 мали статус безробітного. Працевлаштовано 17 осіб, а 1 особа пройшла професійне навчання (табл. 2.4).

Станом на 1 березня 2025 року 282 учасники бойових дій продовжували отримувати послуги, з яких 178 мали статус безробітного. Ці дані показують значну підтримку як для внутрішньо переміщених осіб, так і для учасників бойових дій, але потребують подальшого покращення рівня працевлаштування та навчання серед цих категорій.

Аналіз даних про кількість вакансій та чисельність шукачів роботи, зареєстрованих у Державній службі зайнятості станом на 1 березня 2025 року, свідчить про значний дисбаланс між попитом та пропозицією на ринку праці. Загальна чисельність осіб, які шукають роботу, майже втричі перевищує кількість наявних вакансій, що вказує на труднощі з працевлаштуванням для багатьох громадян (Додаток Б).

Однією з найбільш напружених сфер є сільське господарство, де кількість шукачів роботи (750 осіб) суттєво перевищує наявні вакансії (69 одиниць). Подібна ситуація спостерігається і в переробній промисловості, де при 478 відкритих вакансіях роботу шукає 827 осіб, з яких 801 мають статус

безробітного. Це свідчить про структурні проблеми в цих галузях, зокрема про недостатню кількість пропозицій роботи або невідповідність кваліфікації претендентів потребам роботодавців [7].

Найбільше відкритих вакансій зафіксовано у сфері торгівлі та ремонту автотранспортних засобів (239 вакансій) та в охороні здоров'я (256 вакансій). Водночас ці галузі мають значну кількість шукачів роботи – відповідно 1107 та 351 особа. Особливо відчутний розрив у сфері державного управління та оборони, де при 101 вакансії зафіксовано 1009 осіб, що шукають роботу.

Табл. 2.3 та 2.4 є результатом узагальнення статистичних даних, отриманих із офіційних джерел Житомирського обласного центру зайнятості, та дозволяють комплексно оцінити динаміку та ефективність надання соціальних послуг ключовим категоріям населення – внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та учасникам бойових дій (УБД) – у період з 2022 по 2024 рік. Згідно з результатами аналізу, простежується поступове зростання обсягів послуг, спрямованих на підтримку ВПО, що свідчить про адаптацію регіональних механізмів соціального реагування до викликів, зумовлених військовим станом. Зокрема, показники охоплення послугами у 2023 році суттєво зросли порівняно з 2022 роком, а частка осіб зі статусом безробітного, що пройшли професійне навчання або отримали ваучери на перекваліфікацію, вказує на зосередженість служби зайнятості не лише на працевлаштуванні, а й на підвищенні трудового потенціалу переселенців. У 2024 році, попри загальне зменшення кількості зареєстрованих ВПО, зберігається висока ефективність працевлаштування, що засвідчує адаптаційні можливості системи зайнятості до нових реалій.

У табл. 2.4 розкрито специфіку надання послуг учасникам бойових дій. У 2023 році вони фіксуються як частина загальної статистики внутрішньо переміщених осіб, що свідчить про необхідність удосконалення механізмів обліку вразливих категорій населення. Дані за 2024 рік дозволяють окремо виділити категорію ветеранів, які отримують послуги служби зайнятості. Станом на кінець року на обліку перебуває значна кількість таких осіб, при чому майже

всі мають статус безробітного, що свідчить про актуальність питання реінтеграції військових у цивільний ринок праці. Натомість кількість працевлаштованих залишається низькою, що обумовлює необхідність більш гнучких механізмів взаємодії з роботодавцями, а також упровадження цільових програм професійної підготовки саме для цієї категорії громадян.

У сукупності аналіз табл. 2.3 і 2.4 дозволяє стверджувати, що Житомирський обласний центр зайнятості демонструє адаптивний потенціал у кризових умовах, проте потребує подальшої оптимізації алгоритмів підтримки соціально вразливих груп. Рекомендованим напрямом удосконалення є розширення програм навчання, цільові грантові проєкти для ВПО та ветеранів, а також посилення партнерства з локальними бізнес-структурами для створення гнучких умов працевлаштування. Дані таблиць можуть стати важливою підставою для формування регіональних політик у сфері зайнятості.

Таким чином, система соціального захисту безробітних у Житомирській області продовжує розвиватися, однак потребує ще більшої уваги до підтримки вразливих груп, покращення співпраці з місцевими роботодавцями та розвитку нових форм працевлаштування. Оскільки ринок праці постійно змінюється, важливо впроваджувати сучасні механізми для адаптації безробітних до нових реалій економіки, що допоможе значно покращити рівень життя населення в регіоні.

2.3. Проблеми та виклики в системі соціального захисту безробітних у Житомирській області та Україні

З початком війни в Україні дефіцит кадрів значно збільшився через виїзд за кордон, внутрішнє переміщення та мобілізацію. За даними ООН, кількість мігрантів з України на сьогодні становить 6,7 млн осіб, з яких 1,7 млн осіб були працевлаштовані до виїзду, що складає 10,6% від економічно активного

населення перед початком війни. Це також відображається на підприємствах, де 44% компаній відчують кадрові труднощі через мобілізацію та 24% – через міграцію. За результатами опитування Європейської бізнес-асоціації, на квітень 2024 року дефіцит кадрів відчують вже 74% роботодавців, що на 19% більше порівняно з осінню 2023 року [57].

Дефіцит робочої сили у 2023 році порівняно з 2021 роком зріс на 40%, що пов'язано з демографічними втратами, мобілізацією, відсутністю необхідних навичок у ВПО та іншими факторами. За оцінками НБУ, рівень безробіття в Україні знизився з 21% у 2022 році до 14% у 2024 році, хоча офіційні дані щодо цього показника припинилися через війну, що ускладнює точність оцінок (рис. 2.5).

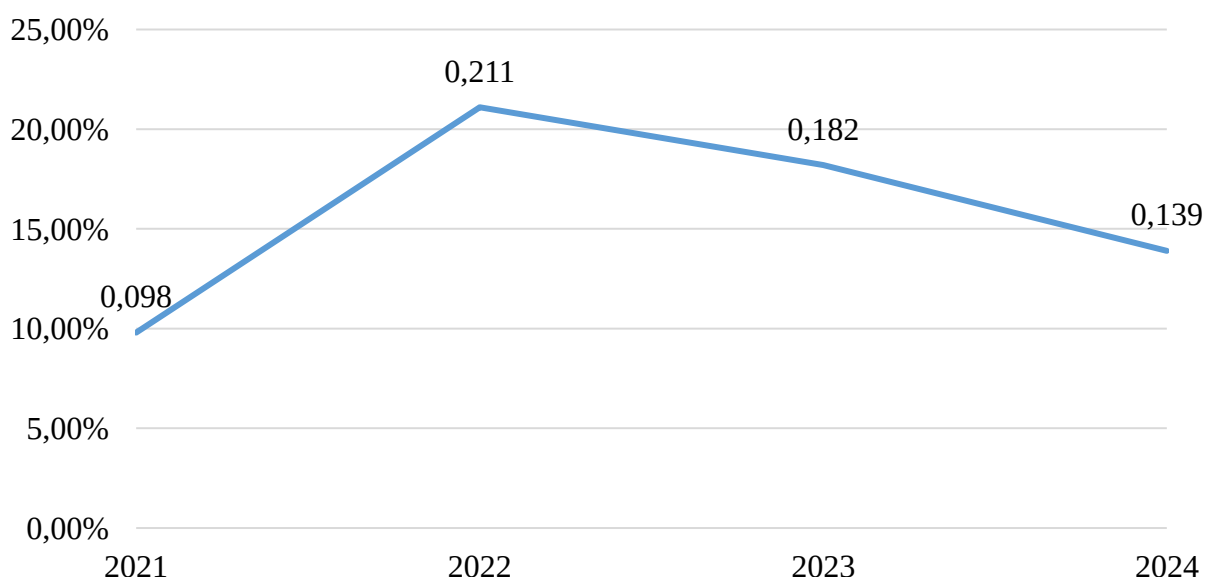

Рис. 2.5. Рівень безробіття у 2021–2024 роках за визначенням МОП (відсоткове співвідношення кількості безробітних до економічно активного населення у віці 15–70 років)

Джерело: складено автором на основі [8]

В Україні спостерігається значний дисбаланс між кваліфікацією безробітних та вимогами працедавців. Опитування показують, що 16% роботодавців стикаються з проблемою недостатньої кваліфікації претендентів на вакансії. Серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) рівень безробіття є вищим,

ніж серед загального населення. З 4,7 млн ВПО, 42,3% є працездатного віку, і на вересень 2023 року лише 38% з них знайшли роботу. Проте, згідно з опитуванням [6].

Міжнародної організації з міграції, у квітні 2024 року працевлаштованість серед ВПО зросла до 45%. Основні причини безробіття серед ВПО – це недостатня кількість робочих місць у нових місцях проживання та невідповідність їх кваліфікацій вимогам ринку праці. Жінки також відчують труднощі, коли переїжджають у регіони з обмеженими можливостями для дітей, як-от школи та дитсадки.

Водночас війна сприяла зростанню ролі жінок на ринку праці. Число жінок у Збройних силах України збільшилося на 40%, досягнувши 67 тис., а кількість жінок-офіцерів зросла вшестеро. Окрім цього, частка жінок серед зареєстрованих підприємців у першому кварталі 2024 року становила 58,8%, що на 7,8% більше порівняно з 2021 роком. Серед шукачів роботи на платформі Work.ua частка жінок досягає 59% (рис. 2.6).

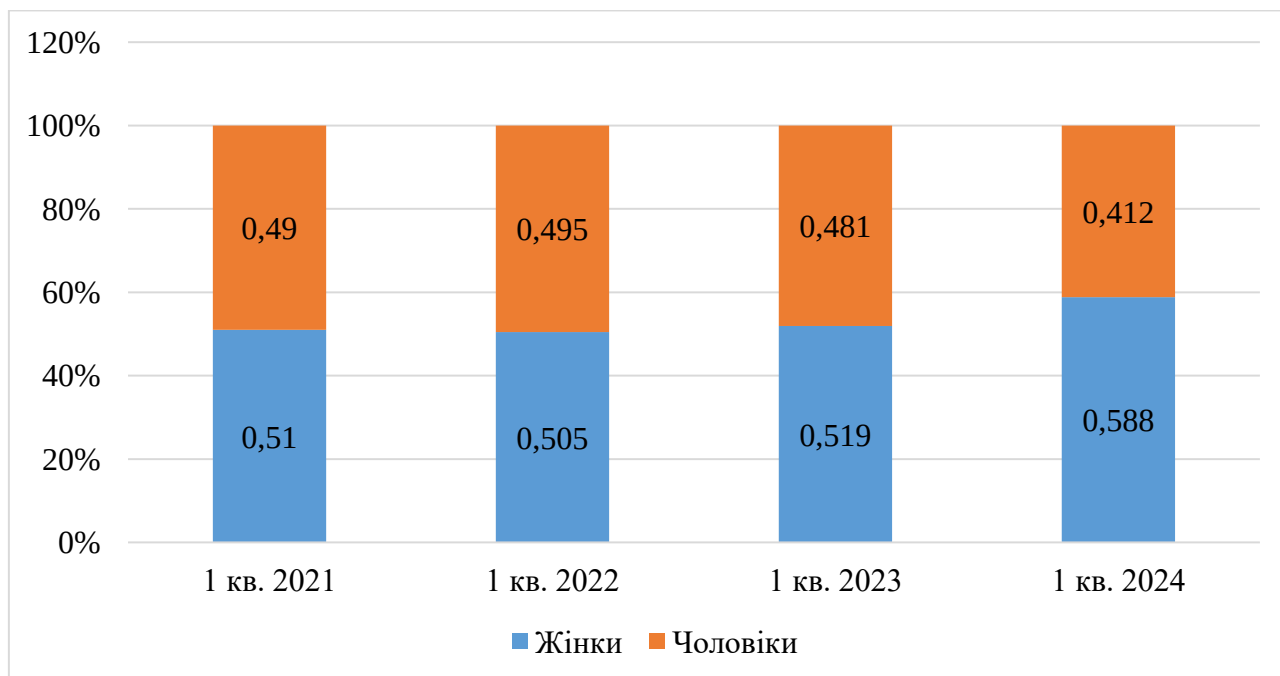

Рис. 2.6. Частки чоловіків та жінок серед новозареєстрованих ФОП у першому кварталі 2021–2024 років, %

Джерело: складено автором на основі [8]

Регіональний та кваліфікаційний дисбаланс на ринку праці в Україні вимагає впровадження стратегічних ініціатив, таких як програма «Skills Alliance for Ukraine», спрямована на перенавчання та підвищення кваліфікації населення в таких секторах, як будівництво, транспорт, ІТ, інженерія та охорона здоров'я [6].

Програма, що отримує фінансування у розмірі 700 млн євро протягом трьох років, буде реалізована за підтримки близько 50 країн і міжнародних партнерів, що значно перевищує можливості держави для фінансування подібних програм [5].

Водночас, через повномасштабну війну, кількість зареєстрованих безробітних в Україні значно зменшилась. У січні 2023 року кількість зареєстрованих безробітних становила 166 тис. осіб, що вдвічі менше порівняно з січнем 2022 року (рис. 2.7).

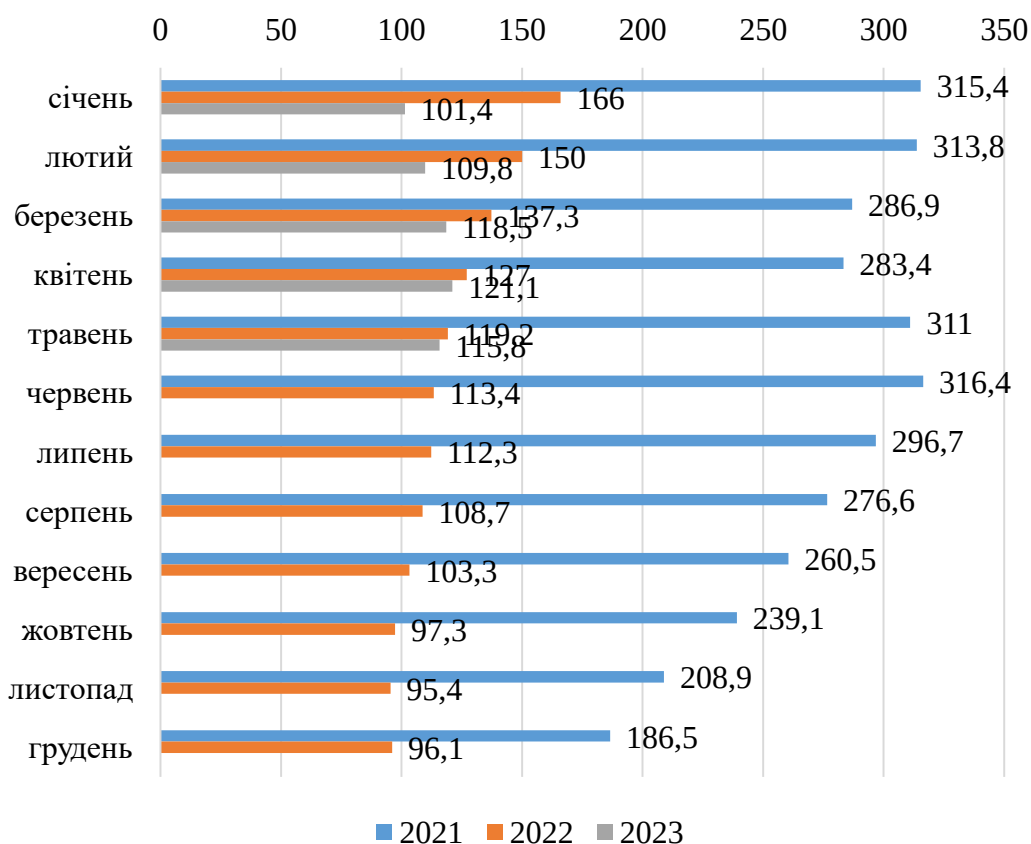

Рис. 2.7. Помісячна динаміка кількості зареєстрованих безробітних у 2022–2024 роках, тис. осіб

Джерело: складено автором на основі [8]

На початку 2024 року цей показник знизився ще на 40%, до 101,4 тис. осіб. Зниження кількості зареєстрованих безробітних пояснюється значною міграцією, відсутністю оновлених даних у військкоматах, а також скороченням терміну виплат допомоги з безробіття під час воєнного стану. Термін виплат був зменшений до 90 днів для більшості категорій громадян, що, зокрема, торкнулося внутрішньо переміщених осіб та молоді.

У 2024 році спостерігається зростання частки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) серед зареєстрованих безробітних, яка збільшилася до 17,3% порівняно з 8,9% у 2023 році. Це пов'язано з новими правилами, що вимагають обов'язкової реєстрації ВПО в Державному центрі зайнятості (ДЦЗ) для працездатних осіб без працевлаштування. Однак, 75,8% роботодавців не бачать перешкод для працевлаштування цієї категорії, а 13,8% вважають субсидії на виплату зарплати важливим стимулом зайнятості ВПО.

Зростає також зацікавленість роботодавців до працевлаштування осіб з інвалідністю та ветеранів, які мають досвід роботи та менший ризик мобілізації. Кількість осіб з інвалідністю в Україні зросла на 10% з початку війни, і хоча частка осіб з інвалідністю серед тих, хто отримав послуги з працевлаштування, зросла до 5,6%, більшість роботодавців не мають готових робочих місць або інфраструктури для цієї категорії.

Загалом, на ринку праці також відзначається зростання кількості ветеранів серед отримувачів послуг ДЦЗ – їх частка збільшилася до 2,5%. 65,9% роботодавців не бачать перешкод для працевлаштування ветеранів, але значна частина ветеранів не звертається до ДЦЗ через зайнятість у бойових діях або невідповідність віку та стану здоров'я для працевлаштування.

У відповідь на ці проблеми уряд запровадив ряд програм підтримки для ВПО, осіб з інвалідністю та ветеранів, включаючи гранти для бізнесу, стимулювання роботодавців, фінансову підтримку для облаштування робочих місць та програми з перекваліфікації.

Аналіз структури видатків на соціальний захист у зведеному бюджеті України за 2021-2023 роки свідчить про суттєві зміни у пріоритетах фінансування соціальної сфери. Загальний обсяг видатків у 2022 році зріс порівняно з 2021-м, а у 2023 році залишився на аналогічному рівні. Водночас частка витрат на соціальний захист у зведеному бюджеті скоротилася з 19,92% у 2021 році до 12,09% у 2023 році, що може свідчити про зростання загального державного бюджету або перерозподіл коштів на інші сфери (Додаток В) [6].

Найбільша частка видатків традиційно припадає на виплату пенсій та пов'язаних із ними надбавок і підвищень. У 2021 році ці витрати становили 57,7% від загального фінансування соціального захисту, у 2022 році їхня частка зменшилася до 53,61%, але вже у 2023 році зросла до 57,12%. Це свідчить про стабільно високу потребу у фінансуванні пенсійних виплат, що, ймовірно, пов'язано зі зростанням кількості пенсіонерів або коригуванням виплат в умовах інфляції.

Значне скорочення спостерігається у фінансуванні допомоги на вирішення житлових питань. Якщо у 2021 році ця стаття витрат становила 13,99% від загального обсягу видатків, то у 2022 році її частка різко зменшилася до 7,72%, а у 2023 році – до критично низького рівня в 2,46%. Це може бути пов'язано як із загальним переглядом державної політики у сфері житлової підтримки, так і з перенаправленням коштів на більш нагальні соціальні потреби [7].

Зміни у фінансуванні соціального захисту, зокрема на підтримку сімей, дітей та молоді, свідчать про адаптацію бюджету до нових реалій. У 2023 році значне збільшення фінансування цієї категорії, що склало 5,43%, ймовірно, пов'язано з необхідністю посилення підтримки через військові дії та погіршення соціально-економічної ситуації. Однак, зниження видатків на підтримку безробітних у 2022 році і їх подальше збільшення в 2023 році вказує на зміни в системі соціальної підтримки та методах реєстрації безробітних.

Фінансування соціального захисту інших вразливих груп населення показало хвилеподібну динаміку, що відображає зміну підходів у соціальній

політиці. Зниження частки цих витрат у 2023 році, порівняно з попередніми роками, може вказувати на необхідність переорієнтації ресурсів на більш термінові питання, зокрема, пов'язані з воєнними наслідками. Одночасно зменшення фінансування досліджень та розробок у сфері соціального захисту вказує на зменшення уваги до довгострокових реформ і переважання поточних витрат для вирішення нагальних проблем.

Таким чином, загальна тенденція свідчить про концентрацію ресурсів на виплатах пенсій та адресній підтримці найбільш уразливих категорій громадян. Водночас скорочення фінансування окремих напрямків, зокрема житлових програм та досліджень, може вказувати на зміну соціальної політики держави та необхідність перегляду механізмів соціального захисту відповідно до нових викликів.

Незважаючи на складні умови, спричинені війною, Державна служба зайнятості України продовжує виконувати свої основні функції, спрямовані на підтримку безробітних та роботодавців. У 2023 році було значно удосконалено роботу служби завдяки впровадженню нових програм, автоматизації процесів та розвитку сучасних моделей обслуговування клієнтів. Це дозволило службі надавати ефективні соціальні послуги, що сприяло працевлаштуванню значної кількості громадян, які отримали допомогу в пошуку роботи та професійному навчанні.

У 2023 році близько 661 тисячі осіб скористалися послугами служби зайнятості, і 295 тисяч знайшли нові робочі місця. Це демонструє ефективність роботи служби навіть у кризових умовах, що підтверджує її важливу роль у підтримці стабільності на ринку праці. Особливу увагу було приділено професійному навчанню, яке пройшло понад 33 тисячі безробітних, з яких 19 тисяч осіб здобули кваліфікацію у центрах професійно-технічної освіти служби зайнятості.

Протягом останніх років служба зайнятості зосередилася на реалізації програм, спрямованих на стимулювання зайнятості та зниження рівня

безробіття, зокрема через організацію громадських і суспільно корисних робіт тимчасового характеру. Це є важливим кроком до підтримки людей, які опинилися у складних життєвих ситуаціях, особливо в умовах війни та економічної нестабільності.

Завдяки активному вдосконаленню сервісів та постійній адаптації до нових реалій, служба зайнятості забезпечує важливу підтримку для громадян у пошуках роботи та професійного розвитку. Її робота сприяє не лише зниженню рівня безробіття, але й стимулює розвиток нових навичок у населення, що важливо для економічної стабільності в умовах непередбачуваних змін на ринку праці [7].

Державна служба зайнятості продовжує активно працювати над удосконаленням механізмів підтримки працевлаштування, зокрема через програми навчання та перепідготовки. У 2023 році ваучерами на навчання скористалися 18 тисяч громадян, що підтверджує високий попит на професії, які відповідають потребам ринку праці, зокрема в галузях психології, соціальної роботи, медицини, будівництва та інших. Це свідчить про ефективність використання фінансової підтримки для підвищення кваліфікації та адаптації трудових ресурсів до змін на ринку праці.

Крім того, компенсаційні програми для роботодавців стали важливим інструментом для стимулювання зайнятості, зокрема серед внутрішньо переміщених осіб. У 2023 та 2024 роках було працевлаштовано 20 тисяч осіб у 2023 році та 12 тисяч у 2024 році, що демонструє ефективність таких ініціатив. Завдяки компенсаціям за оплату праці роботодавці змогли створити нові робочі місця, що є важливим аспектом підтримки економічної стабільності в умовах кризи.

Особлива увага була приділена підтримці підприємницької діяльності, зокрема через надання мікрогрантів і грантів на розвиток бізнесу. Позитивні рішення щодо надання таких грантів отримали 10 тисяч заявників, зокрема ветерани та їхні родини, що засвідчує прагнення підтримати створення нових

підприємств і бізнес-ініціатив. Це є важливим кроком для відновлення економіки та створення нових робочих місць в умовах післявоєнного відновлення [31].

Для реалізації цих напрямів Державна служба зайнятості активно працює над інтеграцією ветеранів війни на ринок праці. Вона пропонує короткотермінові курси професійного навчання в Центрах професійно-технічної освіти служби, зокрема за спеціальностями, що є затребуваними на ринку, такими як будівництво, інформаційні технології та соціальна робота. Це сприяє адаптації ветеранів до цивільного життя, підвищуючи їхню конкурентоспроможність і можливості для працевлаштування [24].

Щоб забезпечити зручність і доступність послуг, служба активно впроваджує цифрові рішення. Через офіційний сайт та мобільні додатки громадяни можуть отримувати інформацію про вакансії, реєструватися як безробітні, отримувати консультації, а також використовувати онлайн-ресурси для навчання та розвитку професійних навичок.

Цифровізація зменшує бюрократичні бар'єри та пришвидшує процес обслуговування громадян. Як зазначено у стратегії Державної служби зайнятості на 2021–2024 роки, служба має стати сучасним цифровим сервісом, що поєднує інформаційні технології з розвитком людського капіталу, швидким працевлаштуванням, легальною зайнятістю та якісним обслуговуванням роботодавців [19].

Наступним важливим напрямом є надання мікрогрантів у рамках проєкту «єРобота». Ця програма сприяє розвитку підприємництва шляхом надання мікрогрантів для створення або розширення бізнесу. Програма «Власна справа» допомагає безробітним розпочати власний бізнес або вдосконалити вже існуючий. Такий підхід не лише підтримує самозайнятість, а й стимулює розвиток малого та середнього бізнесу, що є важливим для підтримки економіки під час війни [14].

Однак програма стикається з низкою викликів, зокрема складним процесом подання документів і отримання мікрогрантів. Потенційні учасники

повинні підготувати детальний бізнес-план і пройти перевірку кредитної історії, співбесіду з уповноваженими представниками банків та центрів зайнятості. Крім того, бізнес-план має містити детальне обґрунтування витрат і доходів на період до трьох років, що може стати проблемою для нових підприємців, які не мають значного досвіду в довгостроковому фінансовому плануванні [56].

Також виникають певні труднощі під час проходження співбесід та перевірок. У рамках процедури банки та центри зайнятості здійснюють додаткові перевірки бізнес-планів та наявності ресурсів для власного внеску в проєкт. Така кількість перевірок значно збільшує час на розгляд заявок, що, у свою чергу, знижує ефективність і оперативність реалізації програми в умовах швидкої економічної трансформації, особливо під час війни [55].

Ще однією проблемою є недостатній доступ до інформаційної підтримки, що ускладнює розуміння процесу подання заявок. Багато потенційних бенефіціарів не мають чіткої інформації щодо критеріїв оцінки бізнес-планів і того, які саме деталі слід враховувати для підвищення шансів на успіх. Це призводить до збільшення кількості відмов і до недовіри до програми серед громадян. Таким чином, затримки в процесах фінансування та оцінки заявок стали серйозними бар'єрами для потенційних підприємців.

Отже, хоча програма мікрогрантів є важливим інструментом підтримки підприємництва, її ефективність можна значно підвищити шляхом спрощення процедур, зменшення адміністративного навантаження та підвищення прозорості оцінки заявок.

2.4. Напрями покращення соціального захисту безробітних в Україні

Безробіття є однією з найгостріших соціально-економічних проблем, що впливає не лише на добробут окремих осіб, а й на загальний стан суспільства, стабільність соціальних інститутів та ефективність економічної системи. Соціальний захист безробітних, як одна з ключових складових соціальної

політики, має завданням мінімізувати негативні наслідки втрати роботи, забезпечувати матеріальну підтримку, стимулювати пошук нових робочих місць та сприяти адаптації працівників до трансформацій ринку праці.

В умовах України, що переживає глибокі економічні, політичні та соціальні зміни, а також наслідки війни, пандемії та структурної перебудови економіки, система соціального захисту безробітних стикається з численними викликами. Традиційні механізми, переважно орієнтовані на короткострокові виплати допомоги, не здатні повною мірою відповідати потребам сучасного суспільства. У цьому контексті надзвичайно важливим стає осмислення сучасних, науково обґрунтованих напрямків розвитку цієї сфери, які можуть забезпечити не лише соціальний захист, а й сприяти сталому розвитку національного ринку праці.

Пасивний характер системи соціального захисту безробітних залишається однією з ключових проблем сучасних механізмів підтримки економічно незайнятого населення. Грошові виплати, хоч і забезпечують тимчасову стабільність для покриття базових життєвих потреб, часто не виконують своєї основної функції — стимулювання активного пошуку роботи або підвищення рівня професійної кваліфікації. Це може призводити до певної залежності від соціальних виплат, знижуючи мотивацію до самостійного працевлаштування.

Наукові дослідження у сфері зайнятості вказують на негативний вплив довготривалого безробіття на психологічний стан та соціальну інтеграцію особи. Безробітні з часом стикаються зі зниженням самооцінки, що може бути пов'язано з відчуттям економічної нестабільності та невизначеності щодо майбутнього. Окрім того, втрата професійних навичок унаслідок тривалого невикористання спеціальних компетенцій зменшує конкурентоспроможність особи на ринку праці, що ще більше ускладнює процес повернення до активної трудової діяльності.

Соціальна ізоляція, яка часто супроводжує довготривале безробіття, є не менш важливим ризиком. Відсутність регулярної професійної діяльності та

зниження рівня соціальної взаємодії призводять до обмеження комунікацій, втрати мережі професійних контактів та поступового зниження адаптивних можливостей. Це, своєю чергою, може формувати відчуття безнадійності та соціальної відчуженості, які у довготривалій перспективі впливають не лише на рівень зайнятості, а й на загальне психоемоційне благополуччя.

Виходячи з цього, сучасні підходи до соціального захисту безробітних базуються на концепції активної політики зайнятості, що передбачає комплекс заходів, спрямованих на активізацію безробітних через їх професійне навчання, перекваліфікацію, консультації та посередництво у працевлаштуванні. В Україні це може бути реалізовано через розвиток державних центрів зайнятості, які не лише виплачують допомогу, а й організовують курси підвищення кваліфікації, інформаційно-консультаційні послуги, а також сприяють створенню гнучких форм праці.

Такий підхід має глибокі теоретичні підстави в працях західних економістів і соціологів, які доводять, що активна підтримка сприяє скороченню періоду безробіття, підвищенню рівня зайнятості та продуктивності праці. В умовах України, де ринок праці характеризується нерівномірним розвитком, структурними дисбалансами і значним регіональним розривом, активна політика є життєво необхідною для забезпечення соціальної стабільності.

Цифрова трансформація є одним із найважливіших викликів і одночасно перспектив розвитку соціальної сфери в цілому. Впровадження сучасних інформаційних технологій у систему соціального захисту безробітних дозволяє не лише підвищити якість і доступність послуг, а й оптимізувати використання ресурсів, зменшити бюрократичні бар'єри, а також підвищити прозорість та підзвітність системи.

У практичному вимірі цифровізація полягає у створенні інтегрованих електронних платформ, що поєднують інформацію про безробітних, вакансії, освітні курси та програми підтримки. За допомогою таких систем можливо автоматизувати процеси реєстрації, подачі заявок на допомогу, моніторингу

пошуку роботи, а також організувати дистанційне навчання і віртуальні консультації. Український досвід, зокрема платформи на базі державних служб зайнятості, демонструє позитивні результати у вигляді прискорення обробки звернень та підвищення рівня охоплення соціальними послугами.

Використання штучного інтелекту та аналітики великих даних у сфері зайнятості та соціального захисту безробітних відкриває можливості для значного підвищення ефективності механізмів регулювання ринку праці. Інтелектуальні алгоритми здатні аналізувати великі обсяги інформації, що дозволяє виявляти складні тенденції, прогнозувати майбутні зміни та адаптувати стратегії зайнятості відповідно до економічних і соціальних викликів. Це забезпечує цільове та персоналізоване управління програмами підтримки, що дозволяє не лише реагувати на безробіття, а й випереджати його негативні наслідки.

Штучний інтелект здатний аналізувати дані в реальному часі, визначаючи найбільш уразливі категорії безробітних, прогнозуючи їхні ризики щодо тривалого непрацевлаштування та моделюючи адаптивні рішення для підвищення рівня їхньої економічної активності. Це включає прогнозування затребуваних професій, створення персоналізованих навчальних програм для перекваліфікації та розробку індивідуальних рекомендацій щодо працевлаштування. Цифрові платформи на основі штучного інтелекту здатні здійснювати аналіз професійних компетенцій претендентів і співвідносити їх із вимогами сучасного ринку праці, сприяючи оптимізації механізму пошуку роботи.

Наукові дослідження у сфері цифрової економіки підтверджують, що впровадження інтелектуальних технологій у соціальну сферу дозволяє підвищити гнучкість системи зайнятості, забезпечуючи її адаптацію до швидких змін зовнішнього середовища. Штучний інтелект може не лише визначати рівень економічної активності, а й прогнозувати соціальні ризики, пов'язані з тривалим безробіттям. Це дозволяє державним службам формувати більш точні стратегії

підтримки, які не просто компенсують безробіття за рахунок соціальних виплат, а й активно сприяють економічній інтеграції населення.

Ефективне використання ІТ-рішень забезпечує швидке реагування на зміни ринку праці, що особливо важливо в умовах глобальних економічних трансформацій. Алгоритми машинного навчання здатні адаптувати моделі зайнятості до нестабільних економічних умов, коригуючи рівень підтримки у залежності від реальної ситуації на ринку. Інтелектуальні системи також сприяють розвитку інтерактивних платформ, які дозволяють безробітним отримувати необхідні консультації, проходити навчальні курси та інтегруватися в ринок праці з урахуванням власного професійного профілю.

Безробіття є неоднорідним явищем, і його наслідки для різних категорій населення суттєво відрізняються. Соціальна інклюзія – це процес активного включення соціально вразливих груп у економічне, соціальне та культурне життя суспільства. У контексті безробіття це означає розробку спеціалізованих програм підтримки для молоді, жінок, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, ветеранів, а також мешканців депресивних регіонів.

Науковий аналіз свідчить, що універсальні заходи часто не дають достатнього ефекту саме через недостатню адресність. Тому державна політика має базуватися на диференційованому підході, що враховує специфіку кожної групи: від надання спеціалізованих навчальних курсів до соціально-психологічної підтримки і медичного супроводу. Український досвід підтверджує, що впровадження таких програм сприяє зменшенню соціальної напруги, підвищенню рівня зайнятості та поліпшенню якості життя.

Більш того, міжнародні стандарти в соціальній політиці підкреслюють важливість інтеграції принципів рівності та недискримінації у всі соціальні послуги. Україна, як країна, що прагне до європейської інтеграції, має враховувати ці норми при розробці системи соціального захисту безробітних.

Тристороннє партнерство між державою, бізнесом і громадянським суспільством виступає стратегічною моделлю соціального захисту, яка

спрямована на оптимізацію механізмів підтримки безробітних та забезпечення ефективного реагування на виклики ринку праці. Така форма співпраці дозволяє інтегрувати ресурси всіх сторін, що сприяє формуванню більш гнучкої та адаптивної системи зайнятості.

Держава виконує роль гаранта соціального захисту, регулятора та координатора, забезпечуючи фінансування програм підтримки, розробку законодавчих механізмів і контроль їхнього впровадження. Саме державні інститути забезпечують створення нормативної бази, що регламентує права безробітних, а також визначає основні напрями політики у сфері працевлаштування. Водночас державні органи активно залучають бізнес до реалізації програм соціального захисту через механізми партнерства, що включають підтримку ініціатив з навчання та працевлаштування.

Бізнес відіграє ключову роль у формуванні практичних моделей зайнятості, оскільки саме підприємницький сектор генерує робочі місця та визначає поточні потреби ринку праці. Співпраця підприємств з державними структурами дозволяє впроваджувати інноваційні підходи до професійної адаптації безробітних, реалізовувати корпоративні програми навчання та розвитку персоналу, а також створювати додаткові можливості для соціально вразливих категорій населення. Підприємства можуть виступати партнерами у розробці програм підтримки, фінансуванні освітніх ініціатив і наданні ресурсів для перекваліфікації та стажування.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної рівності та прав безробітних через діяльність професійних асоціацій, профспілок і громадських організацій. Завдяки активній участі цих структур у моніторингу соціальних проблем та адвокації інтересів безробітних створюється механізм зворотного зв'язку між населенням, бізнесом та державою. Громадські ініціативи сприяють формуванню механізмів підтримки, розробці консультаційних програм та реалізації заходів із соціальної інтеграції безробітних у економічні процеси.

Залучення бізнесу до соціальних програм через публічно-приватне партнерство дозволяє розширити можливості професійного навчання, стажування та працевлаштування, створити нові робочі місця, а також підтримувати соціальне підприємництво, яке орієнтоване на вирішення соціальних проблем. Громадські організації відіграють важливу роль у супроводі вразливих категорій безробітних, надаючи соціально-психологічну підтримку та здійснюючи моніторинг соціальних програм.

Українські реалії свідчать про необхідність посилення такого партнерства на рівні законодавства, фінансування та організаційних механізмів, що дозволить створити системну і стійку модель соціального захисту.

Фінансове забезпечення соціального захисту безробітних є базовою умовою для реалізації всіх інших заходів. Ефективність системи залежить від стабільності і достатності бюджетних ресурсів, а також прозорості механізмів розподілу та контролю. Наукові підходи до фінансування соціальної політики підкреслюють важливість довгострокового планування з урахуванням макроекономічних і демографічних тенденцій.

Удосконалення законодавчої бази, що регулює соціальний захист безробітних в Україні, є критично важливим аспектом забезпечення ефективності державної політики зайнятості. Поточна система потребує чітких стандартів надання соціальних послуг, контролю за їх якістю та механізмів відповідальності за порушення встановлених норм. Важливим напрямом реформування є адаптація законодавства до міжнародних стандартів соціального забезпечення, включаючи принципи захисту прав людини, передбачені конвенціями Міжнародної організації праці та іншими правовими актами у сфері соціальної політики.

Фундаментальним завданням удосконалення соціального захисту є забезпечення балансу між державними гарантіями та економічними стимулюваннями для безробітних. Трансформація системи соціального забезпечення від пасивної моделі до активної підтримки має бути спрямована на

формування ефективних механізмів професійної реінтеграції, включаючи можливості перекваліфікації, професійного навчання та адаптації до змін ринку праці. Для цього необхідно створити інституційні умови, що сприятимуть розвитку державних центрів зайнятості та розширенню їхніх функцій. Важливим аспектом є реалізація цифрових платформ для пошуку роботи та дистанційного навчання, що дозволить спростити процес професійного розвитку та зробити соціальну підтримку більш доступною.

Запровадження принципів соціальної інклюзії у сфері зайнятості сприятиме мінімізації негативних наслідків безробіття, особливо серед найбільш вразливих категорій населення. Це передбачає розробку цільових програм підтримки молоді, осіб із обмеженими можливостями та довготривало безробітних. Розширення соціального партнерства між державою, бізнесом та громадянським суспільством дозволить забезпечити інтеграцію безробітних у економічну активність, формуючи гнучкі моделі зайнятості та підтримуючи підприємницьку ініціативу.

Залучення інвестицій у соціальну сферу є ключовим фактором стабільності фінансування програм соціального захисту. Це передбачає розробку державних і приватних механізмів фінансування програм зайнятості, включаючи партнерські моделі між державою та бізнесом. Сталість фінансових ресурсів має гарантувати безперервність реалізації програм перекваліфікації та інтеграції безробітних у ринок праці.

Реалізація цих напрямків сприятиме не лише мінімізації негативних наслідків безробіття, а й підвищенню рівня зайнятості, розвитку людського капіталу і, як наслідок, посиленню економічної стабільності та конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

Висновки до розділу 2

Розділ 2 присвячений аналізу функціонування системи соціального захисту безробітних на регіональному рівні, зокрема на прикладі Житомирської області, та окреслює сучасні виклики, структурні обмеження і перспективи вдосконалення національної політики у цій сфері. Дослідження діяльності Житомирської філії обласного центру зайнятості виявляє як досягнення у сфері організації базових соціальних послуг, так і системні труднощі, пов'язані з недостатнім рівнем адаптації до нових соціально-економічних умов, браком гнучких інструментів підтримки працевлаштування і слабкою інтеграцією з інституціями ринку праці.

Сучасні соціально-економічні трансформації, включно з наслідками збройного конфлікту, цифрової революції та глобалізації, вимагають переходу від традиційної, переважно пасивної моделі соціального захисту до комплексної та динамічної системи, орієнтованої на активне сприяння зайнятості, соціальну мобільність та сталу інтеграцію осіб, які втратили роботу.

У регіональному вимірі Житомирської області проблема безробіття набуває особливого характеру через поєднання таких чинників, як депопуляція, міграційний відтік трудових ресурсів, слабка інвестиційна привабливість окремих територій та брак інноваційної інфраструктури. Ці особливості підкреслюють важливість комплексного підходу до розробки політики зайнятості, що враховує як локальні особливості ринку праці, так і загальнонаціональні пріоритети.

Застосування активної політики зайнятості, цифрової трансформації соціальних послуг, розвиток партнерств між державними установами, бізнесом і громадянським суспільством, а також впровадження інклюзивних програм – є ключовими векторами модернізації системи соціального захисту безробітних.

ВИСНОВКИ

З проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Проблема зайнятості та безробіття залишається актуальною в усьому світі, оскільки економічні кризи періодично спричиняють масові звільнення, зниження рівня доходів населення та загострення соціальних конфліктів. Україна сьогодні також переживає кризовий період, який супроводжується структурними змінами в економіці, що спричинило значне вивільнення працівників, зростання прихованого безробіття та трудову міграцію населення в пошуках кращих умов праці та гідного рівня доходу. У країнах із розвинутою економікою ринки праці мають міцну інституційну основу, високу соціальну захищеність працівників та ефективне законодавче регулювання. Водночас у країнах, що розвиваються, ринки праці є більш гнучкими, але менш захищеними, що веде до поширення тіньової зайнятості та нестабільності трудових відносин.

2. Комплексний підхід, що включає взаємодію державних інституцій, громадських організацій та соціальних партнерів, є ключем до підвищення ефективності соціального захисту. Важливим аспектом є також чітке розмежування понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення», що дозволяє оптимізувати використання державних ресурсів та покращити адресність соціальної допомоги. Сучасні виклики, зокрема війна та економічні труднощі, загострюють потребу у гнучких та дієвих механізмах соціальної підтримки. Українське законодавство передбачає право громадян на соціальний захист, однак ефективність його реалізації залежить від узгодженості державної та місцевої політики, а також фінансових можливостей країни. Особливо важливим напрямом залишається розвиток соціального страхування, яке забезпечує додатковий рівень захисту у випадку втрати працездатності чи інших соціальних ризиків.

3. Система соціального захисту є важливим суспільно-економічним механізмом, що гарантує підтримку громадянам у випадках втрати

працевдатності, безробіття, хвороби, старості та інших соціально вразливих ситуаціях. Її розвиток базується на міжнародних нормативних документах, таких як Конвенція МОП про мінімальні норми соціального забезпечення, Європейська соціальна хартія та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права.

В Україні система соціального захисту регулюється Конституцією та відповідними законодавчими актами, а її реалізацію здійснюють органи державної влади різних рівнів. Важливу роль відіграють також регіональні та місцеві структури, які безпосередньо надають соціальні послуги громадянам. В умовах воєнного стану система соціального захисту зазнала змін, спрямованих на адаптацію до нових викликів, що вимагає постійного вдосконалення її механізмів.

4. Нормативно-правова база соціального захисту Європейського Союзу є комплексною системою, що включає міжнародні угоди, директиви та стратегічні документи, які встановлюють загальні принципи соціальної політики та мінімальні стандарти забезпечення. Одним із ключових документів є Європейська соціальна хартія, яка гарантує основні соціальні права громадян, а її виконання контролюється через механізм звітності та розгляд колективних скарг. Значну роль також відіграє Хартія основних прав ЄС, яка визначає права на соціальний захист, охорону здоров'я та рівність у сфері праці. Крім того, ухвалений у 2017 році Європейський стовп соціальних прав став важливим стратегічним інструментом для гармонізації соціальних стандартів у країнах ЄС.

Впровадження європейських стандартів соціального захисту в Україні є частиною євроінтеграційного процесу, який передбачає адаптацію національного законодавства до норм ЄС. Уже впроваджуються програми підтримки вразливих категорій населення, професійної перепідготовки та інклюзивної освіти, що відповідають принципам Європейського соціального фонду. Водночас існують виклики, пов'язані з обмеженістю бюджетних ресурсів

і наслідками війни, що вимагає поступового впровадження реформ і міжнародної фінансової підтримки.

5. Житомирська філія ЖОЦЗ відіграє важливу роль у забезпеченні зайнятості населення та розвитку трудового потенціалу міста. Вона надає широкий спектр послуг для безробітних, включаючи реєстрацію, професійне консультування, навчання та сприяння працевлаштуванню. Завдяки тісній співпраці з роботодавцями, філія допомагає знайти підходящі вакансії, організовує ярмарки вакансій і програми навчання для підвищення кваліфікації, що сприяє адаптації безробітних до ринку праці. Окрім цього, установа забезпечує соціальний захист безробітних осіб, організовуючи виплати допомоги, підтримуючи соціально вразливі категорії громадян та сприяючи їхній професійній інтеграції. Значна увага приділяється також аналізу ринку праці та прогнозуванню його змін, що дозволяє центру оперативно реагувати на виклики та ефективно виконувати свою місію.

6. У 2023 році Житомирська обласна служба зайнятості стала основним джерелом інформації щодо ринку праці, оскільки офіційна статистика була призупинена. Кількість осіб, які звернулися за послугами, скоротилася на 36,3% порівняно з 2022 роком і становила 23,4 тис. осіб. Водночас роботодавці запропонували 14,4 тис. вакансій, що на 14,1% менше, ніж у попередньому році. Помітним стало зниження конкуренції на ринку праці: кількість безробітних на одне вакантне місце зменшилася з 9 до 5 осіб. Загалом було працевлаштовано 8,6 тис. осіб, що на 23,4% менше, ніж у 2022 році, а найпопулярнішими сферами працевлаштування стали переробна промисловість, торгівля та сільське господарство.

За січень-лютий 2025 року Житомирська філія обслуговувала 4310 осіб, з яких 3790 мали статус безробітного. Працевлаштовано 750 осіб, у тому числі 131 особа за компенсаційними програмами. Важливим напрямом роботи стало навчання: 135 осіб отримали ваучери на підвищення кваліфікації, а 159 пройшли професійну підготовку. Також 215 осіб залучено до громадських і тимчасових

робіт. Окрему увагу приділили працевлаштуванню вразливих категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю, що свідчить про комплексний підхід до вирішення проблеми безробіття в умовах нестабільної економічної ситуації.

7. Дефіцит робочої сили в Україні значно загострився через війну, що спричинило виїзд 6,7 млн осіб за кордон, внутрішню міграцію та мобілізацію. В результаті 74% роботодавців у 2024 році відчують нестачу кадрів, що на 19% більше, ніж восени 2023 року. Дефіцит робочої сили зріс на 40% порівняно з 2021 роком, а рівень безробіття, за оцінками НБУ, знизився з 21% у 2022 році до 14% у 2024 році. Проте офіційна статистика ускладнена через воєнний стан, а частка працевлаштованих серед внутрішньо переміщених осіб зросла з 38% у 2023 році до 45% у 2024 році.

Війна також вплинула на роль жінок у трудовій сфері: кількість жінок у ЗСУ зросла на 40%, а серед зареєстрованих підприємців їх частка сягнула 58,8%, що на 7,8% більше, ніж у 2021 році. Нестача кадрів стимулює державу до розробки програм перекваліфікації, таких як «Skills Alliance for Ukraine» з фінансуванням 700 млн євро на три роки. Водночас кількість зареєстрованих безробітних у січні 2024 року знизилася на 40% порівняно з початком 2023 року, а серед зареєстрованих безробітних частка ВПО зросла до 17,3% у 2024 році. Це вимагає подальших заходів для адаптації трудового ринку до нових реалій.

8. Для підвищення ефективності соціального захисту необхідно впроваджувати комплексні реформи, зокрема спрощення процедур отримання допомоги, розширення цифрових сервісів та розвиток професійного навчання. Особлива увага має бути приділена розвитку соціального діалогу та корпоративної соціальної відповідальності, що сприятиме більшій залученості громадян та бізнесу до вирішення соціальних питань. Модернізація системи має базуватися на принципах адресності, прозорості та партнерства між державою, бізнесом і громадським сектором, що забезпечить сталий розвиток ринку праці та сприятиме економічному відновленню країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко В.І. Євроатлантичні стандарти. *Військо України*. 2020. №9. С. 6–9.
2. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: навч. посібник. Київ: Знання, 2020. 615. 87 с.
3. Головка В.В. Особливості державної політики соціального захисту /населення в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2022. №2(17). С. 65–73.
4. Даніліна М. Конституція України та соціальний захист населення. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом : матеріали III Міжнар. 84 наук.-практ. конф. (Київ, 4 вересня 2020 р.)*. Київ, 2020. С. 25–29. URL: <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>.
5. Державна служба зайнятості: основні здобутки 2023 року. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhavna-sluzhba-zainiatosti-osnovni-zdobutky-2023-roku>.
6. Державний центр зайнятості. Аналітична та статистична інформація. URL: <https://old.dcz.gov.ua/analytics/67>.
7. Державна служба зайнятості: підведення підсумків та визначення пріоритетних завдань. URL: <https://ter.dcz.gov.ua/novyna/derzhavna-sluzhba-zaynyatosti-pidvedennya-pidsumkiv-ta-vyznachennya-priorytetnyh-zavdan>.
8. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Дрозач Л.В. Пенсійне забезпечення як основна форма соціального захисту. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 12(18). С. 493–501. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12\(18\)-493-501](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12(18)-493-501).
10. Загальна декларація прав людини. ООН, документ від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

11. Конвенція міжнародної організації праці «Про мінімальні норми соціального забезпечення» №102 від 28.06.1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text.

12. Качайло К.В., Чеботарьов М.К. Функції соціального захисту. Актуальні проблеми соціального розвитку в суспільстві змін: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27–29 квітня 2023 р.). Харків: НТУ «ХПІ», 2023. С. 78–80.

13. Кадикало О.І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. № 2. С. 10–14.

14. Коваль О.П., Власенко Р.В. Нова соціальна політика як шлях до відновлення людського капіталу. *Український соціум*. 2023. № 3 (86). С. 126-136. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2023.03.126>.

15. Крамаренко К. М., Губарєв С. С. Безробіття населення як макроекономічна проблема. *Молодий вчений*. 2014. № 6 (09) червень, частина I. С. 200.

16. Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів. URL: <https://komspip.rada.gov.ua>.

17. Конституція України: Закон України від 21.09.2022 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2622-20>.

18. Луньова Т. С. Напрями активізації зайнятості населення України в умовах воєнної економіки. *Економічний простір*. 2023. № 183. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1216/1172>

19. Любомудрова Н. П., Гойчук В. І. Зміни на ринку праці в умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення. *Економіка та*

суспільство. 2022. Випуск 40. URL:
<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1462>

20. Малюга, Л. Ю. (2019). Європейські соціальні стандарти в контексті права на соціальний захист в Україні. *Альманах міжнародного права*. 2019. №22. С. 15–25.

21. Методологічні положення щодо класифікації та аналізу економічної активності населення. URL:
https://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/12/metod.htm

22. Михайловська І., Неліпович О. Система соціального захисту населення в Україні: сутність, основні складові та напрямки вдосконалення. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 6. Т. 4. С. 255–260.

23. Мікрогранти для українців: чому рішення можуть прийматися довше? URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mikrohranty-dlia-ukraintsiv-chomu-rishennia-mozhut-pryimatysia-dovshe>

24. Міністерство соціальної політики України. URL:
<https://www.msp.gov.ua>.

25. Наливайко І. О. Еволюція соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України: сучасні виклики та перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 42–47.

26. Нормативно-правова база Міністерства соціальної політики. URL:
<https://www.msp.gov.ua/timeline/?t=6&from=&till=&g=0&cat=1&dn=>.

27. Озвучено ключові орієнтири Стратегії Державної служби зайнятості на 2021-2024 роки. URL: <https://old.dcz.gov.ua/publikaciya/ozvucheno-klyuchovi-oriyentyry-strategiyi-derzhavnoyi-sluzhby-zaynyatosti-na-2021-2024>

28. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL:
<https://www.pfu.gov.ua>.

29. Офіційний сайт Національної соціальної сервісної служби України. URL: <https://nssu.gov.ua>.

30. Офіційний сайт ЖОЦЗ. URL: <https://zhy.dcz.gov.ua/>

31. Передерій О.С. Забезпечення соціальних стандартів як принцип функціонування органів державної влади у відповідності до Угоди про асоціацію (теоретико-правовий аспект). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. №84. С. 91–96.

32. Питання діяльності Міністерства у справах ветеранів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 р. № 986. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/986-2018-%D0%BF#Text>.

33. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#top>

34. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 №423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>.

35. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 року № 2193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text>.

36. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>.

37. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>.

38. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту: наказ Мінсоцполітики від 25.02.2019 № 282. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/deinst/metod/282.pdf>

39. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

40. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>.

41. Рядінська В.О., Епель О.В. Соціальний захист військовослужбовців в Україні: шляхи удосконалення. *Юридичний бюлетень*. 2023. №29. С. 123–133.

42. Реформування системи надання соціальних послуг. Позиція Карітасу України щодо реформування системи надання соціальних послуг. URL: <https://caritas.ua/reform/>.

43. Смирнова І.І., Лихошва О.Ю., Рак Н.В., Горієва Л. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3(61). DOI: 10.12958/1817-3772-2020-3(61)-205-212.

44. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022-2023 роки : аналітична доповідь. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій; Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/policy_briefing_series?pid=7302.

45. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. *Портал «Децентралізація»*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/17395>.

46. Сидоренко А.О. Правове регулювання соціального захисту членів сімей військовослужбовців: досвід зарубіжних країн. *The scientific heritage*. 2023. №107. С. 70-73.

47. Синчук, С. Гармонізація стандартів соціального забезпечення в Україні з Європейською соціальною хартією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 131–134.

48. Тарасенко В.С. Відмінність державної соціальної допомоги від державного соціального страхування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 63. С. 338–342.

49. Чалюк, Ю. О. Імплементация в Україні європейських соціальних стандартів. *Економічні студії*. 2019. 3(25). С. 173–177.

50. Чернега І.І., Сакович К.В. Соціальний захист як необхідний елемент функціонування держави. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXX-ої Міжнародної науково-практичної

конференції (07 березня 2023 року, м. Гамбург (Німеччина), дистанційно). Гамбург, 2023. С. 65-69.

51. Чудик-Білоусова Н. І. Нові соціальні ризики як підстава соціального забезпечення в Україні. *Університетські наукові записки*. 2021. №1 (53). С. 82–108.

52. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А. НАН України, Ін-т демогр.та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. Київ, 2023. URL: <https://idss.org.ua/arhiv/>.

53. Яковленко М.С. Пенсійний фонд України як суб'єкт вирішення спорів сфері соціального забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2021. №65. С. 416-419.

54. International Labour Organization (ILO). International Labour Conference URL: <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/lang--en/index.htm>

55. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. URL: <https://www.ohchr.org>.

56. The European Social Charter. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>.

57. 24th Special Session of the General Assembly on Social Development 26 June-1 July 2000, Geneva, Switzerland. URL: <https://www.un.org/en/conferences/social-development/geneva2000>.

ДОДАТКИ

Основні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність центрів зайнятості

Назва нормативно-правового акта	Дата прийняття	Опис
Закон України «Про зайнятість населення»	05.07.2012 № 5067-VI	Основний закон, що визначає правові основи трудової зайнятості в Україні та порядок реєстрації безробітних і надання допомоги.
Закон України «Про соціальний захист осіб з інвалідністю в Україні»	06.10.2005 № 2961-IV	Закон, що регулює соціальний захист осіб з інвалідністю, включаючи питання працевлаштування цієї категорії громадян.
Закон України «Про державну службу»	10.12.2015 № 889-VIII	Регулює діяльність державних службовців і організацію роботи державних установ, до яких належать центри зайнятості.
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання послуг державними службами зайнятості»	11.04.2012 № 251	Регламентує порядок надання послуг безробітним, організацію навчання та перепідготовки.
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виплати допомоги по безробіттю»	14.04.1999 № 488	Регулює умови надання та виплати допомоги по безробіттю, зокрема визначає механізм та розмір допомоги.
Кодекс законів про працю України	-	Визначає основні положення щодо трудових відносин, укладання трудових договорів, заробітної плати та взаємодії працівників і роботодавців.
Укази Президента України та розпорядження Кабінету Міністрів України	-	Регулюють особливі напрямки діяльності центрів зайнятості, такі як створення робочих місць для осіб з обмеженими можливостями.
Міжнародні угоди та конвенції	-	Стандарти МОП, що регулюють аспекти діяльності центрів зайнятості в Україні, зокрема права працівників і безробітних.

Джерело: складено автором на основі [2]

Кількість вакансій та чисельність шукачів роботи, зареєстрованих в Державній службі зайнятості станом на 01.03.2025 (за видами економічної діяльності)

Назва професії (посади)	Код професії (посади)	Кількість вакансій, одиниць	Чисельність шукачів роботи, осіб	з них, мали статус безробітного, осіб
Усього		1900	5774	5225
Чисельність шукачів роботи, по яких є інформація про останнє місце роботи, та безробітних, які раніше працювали та отримали статус безробітного у термін до 1 року після звільнення з останнього місця роботи		x	5217	4929
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	A	69	750	736
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	59	83	81
Переробна промисловість	C	478	827	801
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	54	45	42
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	57	74	68
Будівництво	F	29	73	69
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	239	1107	1068
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	169	224	217
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	80	139	132
Інформація та телекомунікації	J	12	27	23
Фінансова та страхова діяльність	K	4	47	44
Операції з нерухомим майном	L	15	48	48
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	18	70	68
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	35	97	93
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	O	101	1009	948
Освіта	P	168	182	167
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	256	351	263
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	23	24	21
Надання інших видів послуг	S	34	40	40
Діяльність домашніх господарств	T	0	0	0
Діяльність екстериторіальних організацій і органів	U	0	0	0

Джерело: складено автором на основі [30]

Структура видатків на соціальний захист у зведеному бюджеті України в 2021-
2023 рр.

Найменування видатку	2021		2022		*2023	
	Сума видатку, млн грн.	Частка, %	Сума видатку, млн грн.	Частка, %	Сума видатку, млн грн.	Частка, %
Забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій	211948,3	57,7	244037	53,61	260715,3	57,12
Допомога у вирішенні житлових питань	51374,3	13,99	35125	7,72	11231,3	2,46
Захист на випадок непрацевдатності	7371,5	2,01	4334,7	0,95	5115,1	1,12
Захист сім'ї, дітей та молоді	2901,6	0,79	2161,4	0,47	24775,6	5,43
Захист ветеранів війни та праці	2330,8	0,63	2045,5	0,45	2467	0,54
Захист безробітних	1887,1	0,51	68,4	0,02	241,1	0,05
Захист інших категорій населення	81845,6	22,28	156218,8	34,32	139077	30,47
Дослідження та розробки у сфері соціального захисту	52,7	0,01	27,7	0,01	7,4	0,00
Інша діяльність	7634,3	2,08	11167,3	2,45	12817,8	2,81
Усього	367346,6	100,00	455186,1	100,00	456448,0	100,00
% У зведеному бюджеті	367346,6	19,92	455186,1	14,96	456448,0	12,09

Джерело: складено автором на основі [30]